

LUCEAFĂRUL

REVISTA REGIONALEI BANĂȚENE A
«ASTREI»

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIMIȘOARA
MARTIE—APRILIE 1938.

ANUL IV. - SERIA II.

Nr. 3-4.

Reminiscențe primitive în muzica românească

de Vasile Ijac

Pendula evoluției noastre artistice este în plină mișcare; ca rezultatele să fie corecte și adecvate recerințelor noastre naționale, e nevoie de cunoașterea sumară, simplă dar elocventă a elementelor constitutive ale cântecului nostru popular, cu toate caracterele lui de prospețime, ingeniozitate și grandoare.

Pentru importanța istorică și evolutivă a acestei probleme, vom împărți creările colective ale muzicii noastre populare în: artă vocală profană, artă bisericească și artă instrumentală.

Începutul muzicii noastre profane este sclipirea luminoasă a trecutului nostru de cel puțin 2000 de ani, din care ne-a rămas o zestre de creațiuni fondate pe expresia naturală a sentimentelor izvorite din rezervorul atavic al acestui neam cu însușiri atât de nobile. Din istoria confuză, neclarificată a tuturor începuturilor, vom lua numai reminiscențele primitive din epoca nașterii neamului nostru ca: *descântecele*, formă intermediară între cântec și declamare, apoi *ppaparuda* și *bocetele*.

În lipsă de izvoare vom trata această chestiune cu referințe și exemplificări pur locale, adecă bănățene.

Prototipul artei muzicale este *descântecul*, din care derivă ritmul, tehnica cântecului, lirismul. Din practica magiei omul a trecut la credința religioasă și cultul organizat; dela credință a ajuns ușor la sentimentul direct al naturii. Printr'oo evoluție indeterminabilă istoricește, aceste trei faze contopite sau modificate dar totuși conservându-și forma generală, relevează indisolubil structura umană compusă din credință, imaginație și sentiment și permit regăsirea magicianului primitiv în artistul modern.

Magia s'a născut la Perși, după unii moderni la Egipteni și Caldeieni. Se găsește în tot cazul la toate popoarele. E de ajuns să observăm universalitatea ei în timpul modern pentru a concluda generalizarea ei la primitivi. Primitivii și semicivilizații, din cari fac parte și mulți din țăraniii noștri români, asi-

milează toate fenomenele cari ating imaginația lor. Creșterea unei vegetale, timpul bun și furtuna, durerile, plăcerile, viața și moartea; totul i se pare lui manifestarea unei forțe oculte sau a unui spirit, cari, deși ulterior s'a transformat în interminabilul șir de zei, zețe ori alte forme de credință mai mult sau mai puțin acceptate ori asimilate, totuși în fond transformarea definitivă și generală a acestor moșteniri preistorice este imposibilă, fiindcă descântecul magia persistă, în mijlocul celor mai fantastice realizări tehnice, în plin centru de civilizație și progres.

Pentru a avea influență asupra forțelor oculte, primitivul a inventat cântecul magic sau descântecul, care ușor poate fi determinat prin dovezi istorice și folklorul interpretat ca rezultatul unei tradițiuni foarte îndepărtate.

Sunt descântece contra mușcăturii de șarpe, contra diferitelor boli, pentru vite, pentru a obține și opri ploaia, pentru a provoca dragoste, pentru invocarea fantomelor și îngroparea morților.

Cele mai multe din aceste descântece sunt cuvinte repetate incoherent. Unele au numai ritm, altele ritm și melodie. Sunt și descântece în cari cântecul, muzica instrumentală, cuvintele și dansurile sunt contopite, echivalent cu o polifonie modernă. Dansurile primitivilor și semicivilizațiilor au caracter magic (mimetizm). Efectele și reputația farmecelor pentru adepții ei sunt miraculoase, atotputernice. Resursele și fenomenele de realizare a magicianului sunt multiple; amestec de substanțe diverse, arderea anumitor obiecte, fasonarea anumitor imagini etc., dar toate într'un inseparabil acompaniament de cântece, care însă din păcate la noi încă nu au putut fi notate, fiind virtutea lor rezervată numai privilegiaților și pentru o singură persoană fără auditor. Originea acestor descântece la noi este pierdută în negura timpurilor, indeterminabilă istoricește și impenetrabilă unor cercetări obiective și temeinice, fiindcă ne civilizăm cu o viteză care sufocă aceste reminiscențe preistorice. Înainte de a realiza captarea lor prin aparate fotografice și fonografice.

Totuși unele din aceste manifestări magice cari prin caracterul lor public sunt arhicunoscute, au fost notate și studiate temeinic, astfel sunt *paperudele* și *bocetele*.

Paparuda, păpăruță, duduroaie (păpălugă în Moldova; paparuie și băbăruță în Transilvania; băbăruță și dodoliță în Bihor) este un descântec pentru a obține ploaia, rit magic imitativ, a cărui obârșie trebuie căutată la indieni.

„Paparuda” este un țigan sau țigăncușă, mascați și împodobiți cu crengi verzi de boz sau răchită ori alte verdețuri, cari umblă din loc în loc pe la casele gazdelor jucând pe un cântec unison, acompaniat de o asistență care recitează rugăciuni de ploaie, iar gazdele, în cinstea și folosul cărora s'a aranjat acest spectacol, udă leoarcă „păpăruda”. Credința țăranilor este, că apa ce curge șiroaie de pe paparude prin magia imitativă a rugăciunii lor, va aduce necondiționat ploaia mult dorită, pentru care actorii spectacolului „păpărudă” primesc remunerații materiale, ca: bani, ouă, făină etc.

Notăți de U. Jiac după J. Răduț 3/11, 1936
Timișoara

Parlando

zi- ce mar-tese să- fii omi cum ar vi- ca el prin soare
ga-ți-te nu-mai și vi-nă. ga-ți-te nu-mai și vi-nă
câ-șă-șă a - ta la-mi-nă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Notăți de U. Jiac după J. Timă 3/8, 1926, Timișoara

Con dolura

Ga-ța-cia In-o-nie bi-ne-șă Ga-ța-cia In-o-nie bi-nă
oh, oh, oh voi-mă-șă-șă meu un pro-pă du-nă și-mie

In portăle sulzuară (Pis)

câ-șă-șă pă-șă-șă
pă-șă-șă și-șă-șă

Acest obicei îl găsim și la indieni, aproape întocmai conform folkloristului Frazer. În unele regiuni câte un *rag* (cântec magic), corespunde pentru fiecare sezon al anului și nu este permis să fie cântat decât la timpul său, în caz contrar atrage după sine penitențe incalculabile, ca ex. citez din „Histoire de la musique” de I. Combarieu „În plină secetă, o tânără fată a cântat inocent pentru a-și exersa vocea *rag Maig Mullar* care corespunde sezonului de

ploaie, prin care atrage o undă de ploaie ce se revarsă peste întreg Bengalul scăpând astfel întreg ținutul de foamete. De altfel astfel de cântece mai găsim încă în Africa de Nord la Tunis, dans cu cântec predominant, combinat cu ritualul manual al magiei, ceva mai apropiat de „papuruda” noastră ca formă.

Autorul arab al lui „Livre pour adoucir le temps par la connaissance des airs” zice: „Când un izvor este prea sărac și voim să-l augmentăm, este nevoie de 7 băieți frumoși, cari știu să cânte din *oud* cunoscând bine ritmul și cu o voce frumoasă. Ei vor cânta în ansamblu un cântec particular timp de 3 ore și izvorul va avea apă multă în cât picioarele lor vor deveni ude”.

În America de Nord este un mare dans al ploii, un fel de balet, iar o legendă japoneză atribuie însăși originea muzicii unui astfel de cântec magic.

Obiceiul „păpărudei” îl găsim ca și la noi la bulgari, sârbi și greci, la cari e numită „pirpirună”, la romani amintește despre descântece magice pentru ploaie Lucian, Phars V. apoi Seneca, *Quoest. nat.* 4, 7.

Bocetul este de origine tot magică, însă de o valoare artistică mult superioară formelor preistorice ca descântecele și păpăruda. Este un cântec foarte vechiu care după Plutarch se atribuie fabulosului Linus și e la Greci expresia durerii, parte obligată în riturile funebre. Multe din formele bocetelor lor: solo, coral, alternarea între solist și cor, apoi duo se găsesc ca prototipi într’un program de muzică funebră modernă. Noi le-am moștenit dela ei prin Romani, care au imitat și dezvoltat cultura antică greacă.

Romanii întrebuițau la funerarii flauți și pentru a pune limite excesivităților la ceremonii prin legea celor 12 table s’a limitat numărul lor la 12. În epoca lui August aceste flaute (după Horațiu) erau din metal și rivalizau cu trompetele. Pe lângă muzica instrumentală aveau și pe cea vocală. La moartea lui August cântecele funebre au fost executate de băieți și fete din familiile patricienilor. Noi am moștenit bocetele pur vocale.

Bocetele noastre sunt de 2 feluri: după bătrâni și după tineri. Ambele au un caracter recitativ și sunt cântate exclusiv de femei (bocitoare), bătrâne cu experiențe în această meserie.

Înainte de răsăritul soarelui să cântă în Banat la casa mortului *zorile*, bocet cu text și melodie precisă. Nouă bătrâne se așează pe o scândură cu fața spre răsărit.

Zorile durează în fiecare zi înainte de revărsatul soarelui până la îngroparea mortului. În cursul îngropăciunii sunt bocetele cu text și melodii, apoi și improvizări după împrejurări, dispoziție și imaginație. Unele din ele sunt de o frumusețe emoționată, răspândite în toate ținuturile locuite de români.

Pentru studiul acestor forme s'au făcut unele investigații destul de importante, ca de ex. în culegerea lui Sabin V. Drăgoi marele nostru compozitor „122 Melodii populare” din județul Caraș, îndeosebi din valea Almăjului, o lucrare de cea mai mare importanță pentru cunoașterea folklorului nostru bănățean,

Notă de Tit. Onedeașan.

Largo

Ză-nimi dră-gi ni ză-nimi ză-nimi, dră-gi ni ză-nimi că vâ-i
ză-bo-vi-tu ce vâ-i ză-bo-vi-tu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

în ne vâle ză-nimi	suflului de toap	decum se desparte	de un răz-vă-tu
ce ne-am ză-brouit	Po-amu se desparte	zi de ză-brouit	în modu po-amu
ză-nimi ne-am ză-nimi	zi de ză-brouit	ză-nimi dră-gi	cu ză-nimi dră-gi
și tră-nimi dimineața	și ză-nimi (George?)	ză-nimi ză-nimi	și ză-nimi ză-nimi
ce ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi
ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi
ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi
ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi
ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi
ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi
ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi	ză-nimi ză-nimi

în care găsim exemple admirabile de bocete, apoi de Béla Bortak în „Volksmusik der Rumänen von Maramureș”.

Dintre toate formele primitive *bocetul* din care se revărsă ca un torent durerea și groaza morții, are o dublă valoare istorică și artistică. Aparține genului *vocal* fiindcă este considerat ca o parte anexă a ritualului bisericesc la înmormântări. Conținutul textului tragic complectat cu o muzică expresivă ilustrând durerea apoi gemetele rudelor, prietenilor, asistenței în general; produce efecte sincere, dureri, cari resfrâng într'o atmosferă încărcată de suferințe, groaza morții.

Concluzia unei mature reflexiuni, excludând ipotezele furbnebre, este că poporul românesc nu este numai *constructiv* ci și *expresiv*, ceea ce în arta muzicii constituie principalul pivot al sensibilității pentru interpretarea și creierea frumosului.

PRIGONANĂ

de A. PARTANU.

Tribunul se 'ntoarse în munții stincoși
pe-acolo, să-și poarte calvarul,
din leagănul mîndru păstrat de strămoși
din nou să măsoare hotarul;

s'adune din gloata Romînilor săi,
în sbor, legiuni glorioase
și iar să colinde din munți peste văi
cu sepe, cu furci și cu coase...

E gol de biserici și totu-i pustiu,
Romîni s'au dus, părăsindu-l;
dar nu se 'nspăimîntă un moș pînă-i viu
de-ar fi să se lupte chiar singur!

Căzu însă grabnic, răpus de poveri,
ca șoimul lovit de-o săgeată:
— „O! Cerule! Unde-s eroii de ieri
„prin Turda din nou să străbată!“

*

Străjerii habsburgi răscoleau, întrebau:
în care cuibar se ascunde?
In sate, pe drumuri, prin codrii pîndeau;
pe unde nici vînt nu pătrunde.

Cu cugetul pașnic, tribunul bătea
cărările, fără să știe
că gărzile cată pierzania sa
și 'n taină, urzesc viclenie...

Așa, într'o zi liniștită îl prind
și'n tenmiță vor să-l îngroape.
La Alba toți Moșii s'adună, sărind,
din lanțuri, cu toții, să-l scape.

*) Reproducere din „Craiuul munșilor”, apărut de curând.

Furtuna țâșnește, în flăcări de rug,
dar Iancu-i îndrumă spre bine:
— „Luptați pentru neam! Scuturați-l de jug
„Luați-vă grija de mine!“

Cu lacrimi în ochi risipindu-se toți,
plecară acas' cu durere.
E grea suferința sărmanilor Moși
că regele munților pierel...

*

Pe craiul din munte desculț și zdrențos,
din Alba 'n Sibiu, îl purtară,
așa, dintr'o temniță 'n alta, pe jos,
In lanțuri legat, ca pe-o fiară.

Să-l vadă înfrînt, umilit, în genunchi,
să plîngă, cerîndu-le milă.
Dar, el e senin, neclintit ca un trunchi
și mîndru, că toți se uimiră...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Spre el, căpitanul sări furios,
văzându-i dirjenia mare:
— „Ești regele munților? Cîine zdrențos!
„dar unde-s oștirile tale?

— „Ca frunza și iarba; în munți și cîmpii,
„întreaga Austrie geme.
„Odată și-odată, ei tot vor răzbi
„că neamul valah nu se teme!“

Sări căpitanul, ca vîntul turbat,
spre omul din lanț, pălmuindu-l,
acesta privea liniștit spre soldat,
de sus pînă jos măsurîndu-l:

— „Admir vitejia cu care lovești
„în omul legat ca o fiară,
„ți-e frică de craiul cu strai e moțești,
„sau vorbele lui te'nfioară?“ —

Mereu suferința lui Iancu spori,
ca focul Saharii de cruntă
și'n sufletu-i trist în curând răsări,
ca'n vis, o vedenie sfântă:

El vede pe omul cu chip îngeresc,
pe frunte-l înspină cununa,
îl judecă lumea, cu bice-l isbesc
și urlă iudeii într'una...

În drum spre Golgoat, îl vede, senin
cum sue cu crucea pe spate
și 'n urmă-i, cu furie, gloatele vin,
ca clocotul mării 'nspumate...

Din zarea deschisă lumini se desfac
și cad să-i aline durerea:
— „O! Iartă-le Doamne, că nu știu ce faci!“
Și 'n funduri mijeja „Invierea“...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Clopoței amintirilor

La Tanti Titii

MOTTO: Sunați, sunați dragi clopoței ai amintirii mele, cu chlinchet de argint și svon subțire de cristal, cum mi-au sunat ghiociei de deochiu, cusuți pe brățări de panglici roz de inima temătoare a mamei, în joaca mânuțelor din leagăn; cum mi-a sunat clopoțelul dela gâtul mieluței alungate; ca svonul zurgălăilor dela sania călătoriei mele în poala părinților — și ca toți ceilalți clopoței, cari au încântat auzul fraged și inima svâcnitoare a copilăriei mele.

În liniștea încropită de căldura zilelor de Iunie, pendula din camera de dormit a învățătorului Cornea din Lăbășel, cărâi de patru ori, sunet însoțit de patru guturale, cucu, cucu. Tanti își luă cu mișcări mukome ochelarii de pe nas, strânse în coșuleț dantela subțire la care croșetase și se ridică dela măsuța de lângă fereastră. Era mărunță la stat, cu umerii înțepenți așa, că nu-și putea întoarce cu ușurință capul în dreapta și stânga, ba își trăgea ușurel și un picior după ea... Dar în ochii ei se coboriseră două picături de cer limpede, spălat de ploaie de vară, mâinile albe și subțiri aveau catifelări de crin, glasul îl împrumutase un cheruvim — și zâmbetul ei croia cărare de lumină până la cel cu care vorbea... Iar cununa pletelor grele, coajă de castană, îi vrăjeau în jurul capului o aoreolă de feciorie neintinată.

— Ria, vină, că trag ceasu!

Din colțul unde mă jucam cu păpușile fiertatei Victoria, verișoara mea plecată la vârsta de opt ani pe alte țărâhuri, pline de mister și necunoscut, mă sculai numai decât și mă apropiiai de orologiul cu trei plumbi, atârnați de lungi sfori de zale metalice.

Tanti Titii luă un scaunel, pe care urcă și prinse a trage cu grije, dar îndemânat, una din sfori.

Svrrr... făcu metalul constrâns să se plimbe în jos, tră-

gând în sus povara plumbului greu, un zornet ce-mi pricinuia o plăcere curioasă, prin muzica-i atonală.

— Svrrr... făcu al doilea plumb, și mai aprig.

— Svrrr... al treilea plumb, după care Tanti Titi se coborî cu ușurința ce-i era proprie în toate mișcările, afară de umeri și gât.

Iar eu rămăsei locului, țintuită parcă de regretul că sfârșitul meu favorit se sfârșise atât de repede.

— Acuma haida, să bem cafea, îmi zise Tanti Titi, vrând-parcă să mă învioroze.

Și numai decât pasul ei silfid se îndreptă spre coridor, iar de aci prin bucătăria curată ca o farmacie (curățenia încă era una din specialitățile ei) — în cămara umbrită de obloane, urmată de mine ca de umbra ei.

— Ține pita, Ria, începu ritualul uşinei, gustării dela ora patru — și Tanti îmi dădu o corfiță cu felii de pâine de casă, cu arome de grâu răscopt, acoperite cu un șervețel albăstrui, pregătite toate de mai înainte.

— Și iacă, șolu cu smântână, da bagă seama, să nu-l scapi!...

Cu toate că eram numai de șase anișori, știam că trebuie să așez toate lucrurile acestea pe măsuța din coridor, acolo la cotitura care despărțea locuința particulară a învățătorului, — casa era cu colț, — printr'o limită văzută și reală de sala de învățământ, care lua altă direcție arhitecturală. Acolo, în colțul acela stăteau acum la masă numai două scaune, căci al Victoriei fusese urcat ca relicvie în podul casei. Măsuța aceasta servea vara pentru mâncarea de dimineață, de amiază și de seară; numai iarna mesele erau luate în camera de dormit, cazinoului Uca Gheorghe, iar în serile prea aprinse de arșiță, afară pe pajiștea curții școlii, care era totodată ograda bisericii și cimitir.

Așezam frumușel pâinea și ceașca cu smântână pe măsuță, apoi fără a mai aștepta ordine noi, mă repezeam prin camera de dormit în salon, unde pe etajera cu porțelanuri stetea suciera albastră, cu doi porumbei albi ce se sărutau din cioc, și care era doldora cu bucăți de zahăr, tăiate simetric din căpătână de mâna îndemănatecă a Tantiei.

Era totdeauna un prilej fericit pentru mine să pot pătrunde în salonul, care îmi oferea atâtea lucruri de admirat. Mai întâiu garnitura de rips galben, cu canapeaua și fotolile cu picioarele strâmbe, cum era și măsuța pe care stetea fotografia

Toiei, în rochie albă rotată de volane, o corfiță împletită din fire de argint pentru cărțile de vizită, precum și scrumiera de spumă de mare. Fotoliile erau acoperite, ca și canapeaua, cu dantelă guipure de culoarea sâmburelui de nucă. Apoi cele două tablouri mari în oleu, portrete ce reprezentau două tinere femei, imaginare, una blondă ca o Sânziană, cealaltă brună ca din ușa cortului, neînchipuit de frumoase... Mentea mea fragedă de copil nu-și putea închipui cum pot exista asemenea făpturi fermecătoare... Etajera cu porțelanuri era pentru mine ceva fioros la atingere, din care totdeauna se putea desvolta o catastrofă, cu cioburi și cu degete aplicate pe epiderma mea... Așa că în fața lor nu stăruiam mult, ci mai bucuros contemplant perdelele de etamină, încrustate cu dantelă galbenă ca untul, lucrul mâinilor harnice ale Tantiei Titi.

Dar suprema încântare o alcătuiă policandrul de cristal, prin ale cărui boabe lunguișe, soarele împletea curcubeie frânte...

Cum însă orice reverie are destinația tristă de a fi de prea scurtă durată și spulberată de imperative neatârătoare de noi, iată-mă și pe mine smulsă din farmecul mirajului, alergând la destinația cu suciera.

Central University Library Cluj

În camera de dormit, a doua și ultima din locuința dascălului Cornea, prin care trecusem, mă opream numai un minut, să admir dulapul cu cărțile unde știam că între filele unui volum se află ascunsă fotografia lui Avram Iancu și a lui Mihaiu Viteazul.

Apoi svâcneam pe ușa deschisă și așezam cuminte suciera pe măsuta din coridor. Bucuroasă de această înfăptuire importantă, dusă la capăt fără nici un accident, mă repezeam în bucătărie, unde după ușa stătea cârceagul de lut, cu guriță, plin de apă rece dela țurău (izvor), opera de fiecare zi a unui elev al lui Uca Gheorghe.

Dacă cârceagul era gol, îi sunam bobitele de lut dinăuntru și alergam la Tanti Titi, arătându-i realitatea jalnică. De era nițică apă în pântecul cârceagului, încât îl puteam ridica la nivelul gurii, sugeam cu frenezie, cu sete, fără sete, o bună doză, prin gurița îmbietoare ca sfârțul plin de lapte al unui sân matern. Dar dacă era plin, scânceam neputincioasă de a-l urni din loc:

— Nu pot. Tanti, nu pot, e prea greu...

Până atunci Tanti Titi aducea șolurile albe cu dungi al-

Lastră la margini și cănuța cu cafea, din care se răspândea, deși captiv, un miros îmbietor — și începea a pregăti amestecul de alb și negru, lapte și cafea, compoziția inventată de zei pentru deliciul oamenilor. O, neuitată aromă a cafelei, dela Lăbășel!...

Când și smântâna groasă de două degete, acoperea suprafața ceștilor, înecându-se pe ici-colea în oceanul negru, Tanti îmi zicea:

— Na, acumă poți să chemi pe uică-to!

Unchiul George, dascălul din Lăbășel, era la ora aceea, zece minute după patru, firește încă în școală. Zic firește, pentru că nu ținea regulat orele de studiu. Slobozia copiii mai de vreme, când vroia el — și îi ținea mai mult când trebuia.

Dela colțul de unde începea perețele lung al sălii de învățământ, s'auzia treptat murmurul, ca un zumzet de albine, al glasurilor de copii. Mie grozav cum îmi plăcea acest susur și țineam să-l savurez, ascultând nițel.

— De trei ori trei fac nouă, de patru ori trei fac... auziam în cor.

— Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum iertăm și noi... altădată, când ajungeam pela sfârșitul rugăciunii.

Dar uneori copiii spuneau niște bazaconii absurde pentru mîntea mea de atunci, cari mă făceau să mă plictisesc...

— Substantiv neutru...

— Cascada Niagara...

— Dezastrul dela Mohaci...

Atunci deschideam repede ușa școalei, cum puteam mai bine dela înălțimea mea de câțiva zeci de centimetri, potențată prin ridicare în vârful picioarelor, — și îmi rosteam pe nerăsuflte mesagiul:

— Uco, placă la ujină!

— Afară, afară, îmi răspundea, ca unui cățel de care vrei să te debarasezi. Noi eram învățate cu cele mai nostime răspunsuri ale unchiului Cornea și nu ne supăram.

Mă întorsei deci la Tanti Titi și-i raportai:

— Iar a zis: afară, afară...

— Atunci are gramatică, ori istorie română...

Se scula, se ducea ușurel până la ușa clasei, asculta cât asculta, apoi se întorcea suspinând:

— Putem mânca noi două, Rio, că azi nu iese din școală

până la 6 seara. Are geografie și explică copiilor Carpații, spune-mă mai mult pentru sine.

Apoi ne așezăm la măsuță și amândouă ne bucuram de dulceața și aroma fără păreche a cafeluței.

— Tanti Titi, de ce-i cafa așa de rece?

— Pentru că o țin de azi dimineată în hârbeică cu apă rece.

— Ihî... făceam eu cu gura plină.

— Tuși Titi, păharele tale sunt ca oglinda...

— Apoi dacă le spăl și șterg bine-bine.

— Ihî... se lămurea în capul meu de copil.

— Tuși Titi, de ce are pixu cu țucăru doi golumbi?

— Ca să fie mai frumos, prostuțo... îmi răspundea ea cu răbdare, vrând să zâmbească, dar zâmbetul îi murea îndată pe buze...

Tanti Titi era tristă ca vai de ea, săraca, căci unica ei fiică Viorica, Toia, cum îi ziceam noi în familie, o părăsise și-lăsase casa pustie. De aceea era în haine cernite, ca și mine, care îmi pierdusem pe mămica adorată, frumoasă ca o floare de Maiu și veselă ca o păsărică, după cum toată lumea spunea, soră mai mică cu Tanti Titi. Mă ceruse Tanti dela tatăl meu să mai stau la ea, s'o înseninez cu prezența mea de copil vioiu și neastâmpărat ce eram, iar eu parcă simțiam că am o misiune de împlinit, că-i torăiam ziuica întregă câte verzi-uscate...

Eram amândouă cernite... dar eu uitasem mai repede decât ea grozăvia tragicului ce se desfășurase în casa noastră, în sunetul de toacă al săptămânii mari în satul frunțaș din preajma Lugojului, unde staționa tatăl meu, ca notar peste trei sate.

Sunase toaca, sunase mereu cu svon trist pentru moartea Mântuitorului și pentru moartea mamei mele... iar din gură în gură mergea vorba: Moare Doamna notărășiță, moare săraca... Uitasem cum mă strecoram în camera unde zăcea și se stingea cea mai iubita de mine ființă pe atunci și care mă iubea mai mult... Uitasem cuvintele de desnădejde ale tatălui meu, care pierdea o soție adorată, rămânând văduv la 33 de ani, văduv pentru toată viața... Uitasem grozăvia când mama zăcea rece întinsă pe masă, împodobită cu haină de atlaz roz și cu garnitura de camee, darul de nuntă al tatălui meu pe mâini, pe braț, pe piept, pe cap... Uitasem freamătul înfiorător al înmormântării, cu public ales dela Lugoj, cu muzica pompieri-

lor, cu corul sătesc și cu falnicul Brediceanu, care strânsese lăcrămând pe tatăl meu în brațe, zicându-i:

— Taci Floreo, că îți rămân fetele, ca două lumini ale ochilor...

Uitasem și țipetul sfâșietor al tatălui meu, când primii bulgări se năruiră lugubru peste dragostea și fericirea lui, și când rudele îl smulseră cu putere și-l vârâră, împreună cu noi, într'un fiacăr...

Dar Tanti Titi nu uitase nimic și n'avea să uite cât va trăi pe unicul ei copil, cu ochi albaștri ca ai ei... Mai târziu aveam să înțeleg numai, durerea ei fără de margini și vindecare, rămasă singură cu Uca Gheorghe pe calea vieții, în clădirea lungă și joasă a școlii din Lăbășel.

Atunci însă doream să mergem cât mai des la mormântul Toii, care era înhumată în curtea bisericii, totodată și cimitirul cel vechiu. Ieșeam doar din coridorul plin de ghiveci de flori și ne aflam deja în ograda bisericii.

În fiecare dimineață cel dintâiu pas al Tantiei se îndrepta spre locul de odihnă al Toiei, cu flori proaspete, cu cănița de stropit, ori cu lumânări de ceară din stupina bunicului. Luminețele fâlțâiau în soare, ori stăteau înfipte în Czăpadă, după anotimp. Căci mama îndurerată ținea să lumineze în fiecare zi drumul sufleteiului, care poate, nu mai găsea bine căminul părintesc...

Și acum, după ce Tanti a așezat toate la loc, punând cafeaua lui Uca iar în hârbeica cu apă rece, pășiam mulcom spre mormântul Toii, cu mușcate roșii în mâini. În drum treceam pe lângă cruci vechi, roase de vreme, pe cari boiala albastră nu reușia să le înfățișeze renăscute... Albastre erau în sat și marginile ferestrelor, și ferestrele bisericuții de lemn din mijlocul cimitirului tot așa erau. Dar casele și bisericuța nu aveau aspect de orfane, ca și crucile vechi; căci pe cruce nu erau fixate smocuri proaspete de busuioc și gheorghine galbene, cum râdeau în paharele din feresti, ori la icoanele sfinților cu gura strâmbă. Mirosia a ismă creață și a pruni înfloriți în cimitir, dar mie îmi era tare milă de crucile vechi, și de mormintele orfane peste cari creștea sălbatec iarbă înaltă, luându-le forma de movilițe... Numai rare ori coasa vâjâia deasupra lor și miremele de fân se împleteau cu mirosul de dumbravnic din pădurea, ce îmbrățișa drăgăstoasă satul...

La crucea Toiei fruntea de mucenică a Tantiei se apleca

adânc și pieptul ei scotea suspine înecate în sbucium... Florile aduse și înfipte în cruce nu mai trebuiau stropite cu apă, că le stropia ea din belșug cu lacrimile sale...

Eu aveam misiunea secretă s'o smulg din durerea aceasta și s'o ademenesc acasă.

— Tuși Titi, tare mă doare capu... mă prefăceam eu, schițând o grimasă...

— Au, Doamne, se speria atunci. Doar nu te betejești, scumpo!...

— Să mergem acasă... scânceam eu, sincer de tot, obsedată de durerea sfâșietoare a ei.

Tanti Titi mă lua de mână și mă strângea ca să-mi simtă mai bine eventuala temperatură și porneam înapoi spre casă. Treceam pe lângă pârliazul, care ducea în strada opusă școlii, peste vale, peste podișor, până la plătoul unde era casa bunicului. Treceam pe lângă mormintele triste cu crucile mici învechite, pe lângă bisericuța de lemn cu acoperișul roșu, cu marginile ferestrelor boite albastru și cu sfinții dinlăuntru cu gura strâmbă, de cari îmi era grozav de frică. Potecuța șerpuitoare ne ducea și lăsa până la ușa coridorului plin de ghiveci de flori al școlii.

La măsuța din colț Uca ne aștepta câte odată, când lecțiile de gramatică ori de geografia Carpaților mergea bine. Dar când mintea școlarilor era greoaie, ca cei trei plumbi dela pendulă, atunci glasul cucului cânta și de șase ori, până ce el apărea în familie.

Dascălul Cornea era om de etate mijlocie, bine legat, cu păr bogat pe fruntea largă și cu mustăți pe cari eu, ba poate și Tanti Titi, le-ar fi dorit mai scurte... Ochii lui de culoarea pielei de căprioară erau mari, expresivi, dar întretăsuți cu firioșoare roșii. Nu se putea spune că era frumos; noi copiii îl găsim chiar foarte urât cu părul vâlvoi; dar din înfățișarea lui emana o lumină care te robea, iar verbul lui te încânta, dacă îl cunoșteai mai de aproape.

Se alesese dascăl în comuna Lăbășel de dragul logodnicei sale, Tanti Titi, Sofia Titiana, fiica cea mai mare a bogatului meu bunic, Giurca Șumarul, pentru două motive: unul, pentru că Tanti Titi zicea că nu vrea să ducă sărăcie prin sate streine, câtă vreme tăicuțu ei, moșier și pădurar, tăia zece porci grași la an, laptele de vacă curgea gărlă, gălețile cu brânză de

oaie plesneau, pivnița gemea de buțile pline de recolta viilor și a prunilor — și trăsurile cu cai o duceau când vrea la Lipova.

Al doilea motiv era, că principiile pedagogice ale tânărului absolvent al preparandiei din Arad sunau astfel: „Copiii sunt în tot locul proști și trebuie instruiți, fie la oraș, fie la sat“.

Pătruns de această resemnare filosofică, n'a avut nici odată regretul c'a rămas locului 30 de ani, ascuns în satul înmiresmat de fân, pruni, și dumbravnic de pădure, fără a căuta tovărășia colegilor săi, de care de altcum și Tanti Titi se ferea cu îndărătnicie...

Când Uca se apropia de măsuță, Tanti îl privea cercetător și îl întreba, cași cum ar fi vroit să-i sondeze gândurile:

— Vrei cafă, Giorge.

— Cafea... corecta el.

Dacă Uca dădea afirmativ din cap, atunci Tanti îi aducea bucuroasă cafeaua rece cu scoarța de smântână deasupra. Uca o sorbea încet, cu socoteală, fără pâine, în vreme ce mă muștruluia:

— Iar ai zis „placă la cafă”, Rio. Nu ți-am spus de atâtea ori că trebuie să zici: poftim la cafea! Voi niciodată nu veți învăța românește. (Uca era crișan, nu bănățean). Cluj

Eu, zăpăcită, nu știam ce să fac. Mă repezeam la sucriera depe masă și bălbăiam: Vreau să duc țucărpixu la loc...

Uca dădea cu pumnul'n masă, ridicând vocea:

— Ce țucărpix? Țucărpix? Doza de zahăr se zise, măimușo, auzi?

Eu nici nu mă speriam, nici nu mă supăram, ci o tuleam spre salon, cu țucărpixu, pardon cu doza de zahăr în mâini...

Dar uneori Uca ieșea din școală, ca și acum, cu obrazul aprins și ochii scânteietori. Tanti Titi, care era barometrul cel mai sigur al dispoziției lui vedea numai decât schimbarea de temperatură și-l privea cam speriată.

— Ascultă Titi, n'ai vrea tu să-mi faci niște păpară, nu căigană cum ziceți voi, așa bună cum numai tu o știi face — continuă el lingușitor, cu slănină afumată și ca castraveți... uuu, plescăia el din limbă, cum numai tu știi să-i pui...

Tanti, deși speriată, pleca repede să împlinească dorința tovarășului ei de viață, în care vedea și un stăpân; iar Uca își freca mâinile în vederea gustării favorite...

Până ce Tanti aprindea focul cu surcele uscate, până ce sfârăia untura, până ce se frigeau bucățelele de slănină cu mi-

ros gădilitor, Uca se repezia în casă și scotea din dulapul cu cărți câte un volum gros. Se îngropa în el și înjura mereu:

— Arhanghelul lor! Trei milioane de Români, — și ei, Domnule, ei un fleac... Sârbi... Ruteni... Cehi... Sași,, Șvabi,, milioane, cu noi împreună... milioane. Și ei să ne stăpânească pe noi?? Să ne asuprească, Domnule! — Doamne, Doamne, de ce ai făcut Carpații? De ce ai fost așa mașter de i-ai pus între frați? Ha? se răstia el către cineva nevăzut...

Eu tăceam chitic, dar simțiam că tot ce spune Uca e grozav de interesant și că are dreptate, cu toate că mintea mea fragedă nu pătrundea deplin în rostul cuvintelor. Imi plăcea mai presus de toate cum se răfuia Uca cu cineva nevăzut, căruia îi zicea Domnule și care nu-i răspundea niciodată...

Când Tanti sosește, că gustarea, fumegând de aburi gădilitori și cu o farfurioară de căstrăveciori verzi, uneori și cu câte un ardeiu galben ca ceara, Uca ducea frumos volumul la loc și frecându-și mâinile începea ospătarea.

Mă imbia și pe mine cu căigană, pardon, cu păpară unsoasă, dar bine mirositoare, dar eu care aveam încă în cerul gurii aroma cafelei, nu râvneam să mi-o stric cu miros de coș afumat... Dar căstrăveții verzi mă ademeneau și așa îi vrut nebu-nește să mușc dintr'unul; firește însă, că nimărui nu-i trecea așa ceva prin gând...

În timp ce Uca mânca, nu vorbea multe. Doar exclamări de laudă îi scăpau fără vrere ori poate cu toată vrerea...

— Minunat! numai tu, Titi, știi să faci așa ceva! Și ștergea farfuria până la lucire, cu pâinea moale.

Dar lucru curios. Când Uca bea cafea, spunea consoartei lui: Mă duc să văd de otava ceea, Titi; ori dorea să vază cum merge rodul viei... Dar cam cu jumătate de dispoziție... Când se infrupta însă din păpara cu slănină, se scula vesel și își manifesta întotdeauna, aproape cu sălbătăcie, dorința:

— După asta numai o jumătate de vin poate urma, așa-i Tittianco? Arhanghelul lor! Cinci milioane noi, iar ei un fleac... Mă duc până la Schwarz, să-mi spăl unsoarea din gâtleej, grăia el cu pălăria în mână, imbrățișând pe Tanti.

— Ascultă Giorge, noi mai avem vin dela tăicuțu. Nu vrei tu să... întreba ea timidă.

— Nu-mi trebuie vinul lui tată-to, răspundea el nervos.

Și când Tanti pleca capul, el se întorcea spre ea, cu un gest de mângăiere:

— Nu stau mult! Numai o jumătate... îți promit solemn.. șoptea și o tulea.

Tanti Titi rămânea tristă și abătută. Suspina adânc, mai de-retica prin casă, apoi îmi zicea:

— La noapte dormi la Tata-Moșu, Rio! Așa a zis el. Hai să mergem...

Și aruncându-mi în spinare o haină mai groasă a mea, pentru răcoarea serii, ori o năframă a ei care miroșia bine a dumbravnic, mă lua de mână și porneam. Treceam iar prin curtea bisericii, pe lângă mormintele micuțe și orfane, pe că-rarea șerpuitoare până la pârliaz. Acolo Tanti mă ridica și mă trecea dincolo. Apoi coboram ulicioara strâmtă, treceam pun-tea de peste vale, urcam maidanul și iată-ne pe platoul pe care era așezată casa bunicului, Zăream deja albea ei strălucitoa-re, cu cei șase fraxini dinaintea ferestrelor. Apropiindu-ne au-ziam cum se frământă dulăii curții, cari lătrau veșnic la ceva nevăzut... Iar când deschideam portița și cărneam pe lângă gu-ra pivniței, spre intrarea casei, în coridorul larg, cei trei câini de vânătoare ai bunicului, cari dormeau în verandă, își ridicau sprâncenele mârâind.

— Taci Murăș, taci Tisa... în păciuia Tanti Titi.

Câinii o cunoșteau depe glas, și nu se mișcau depe burtă.

Dar atunci și bunicul se arăta în ușă, scund și lat în spate cu ochii lui frumoși și calzi, de culoarea miezului de nucă, cu mustața albă, dar părul castaniu, cu fața rumenă, radioasă de sănătate și glasul lui cam subțire întreba:

— Ce-i, Titiano?

— Ce să fie? dădea din cap Tanti, căci din umeri nu pu-tea... Lecție de geografie, Carpații, trei milioane noi, ei un fleac.. Știi Dumneata!!

— Și acum când vine acasă??

— Când? La noapte la 11—12. Și atunci tot umblă prin casă, desface carte după carte și tot suduie...

— Tu fii cuminte și dă-i pace, o povățuia blând Tata-Moșu. (Eu îmi făceam de lucru, dar trăgeam cu urechea).

— Eu tac cât pot... Dar blestematul cela de Schwarz, oare până când va tăcea? Tot o să se ducă odată la Lipova, la fibirău, să-l pârsască... Și tot o să-l închidă pe Gorge... Apoi, dacă a heut mult, e rău și cu mine, că mă suduie... și... face craval...

— De aia mi-ai adus fata? întrebă Tata-Moșu.

Tanti Titi care avea lacrimi în ochi și în glas dădea numai din cap.

— Bine, bine, zicea bunicul petrecând-o până la porțiță pe Tanti, de unde tot mai auziam câte un crâmpciu de vorbă:

— Nu-ți fie frică; las, că vorbește eu cu prota. Și dacă e de lipsă, știu eu unde-i Aradu și Mețianu!!

Când bunicul se întorcea, mă lua de mână și îmi zicea:

— Hai, să-ți arăt eu ție ceva frumos de tot... O icoană tare minunată: înmormântarea vânătorului. Să vezi ce de urși, lupi, și căprioare... Am cumpărat-o eri dela Lipova. Să tot râzi..... Apoi Maica-Beba (sora lui) îți face scoverzi cu nuci și-ți deschide o uiagă cu gutâni fierte.

Și eu îl urmam, zâmbind, scăldată în viziunea fericirilor apropiate.

* * *

Mulți ani în urmă, ca adolescentă, absolventă a câtorva clase dela școala superioară de fete a Astei din Sibiu, am ajuns iar în satul bunicului meu, pentru o ședere mai îndelungată. O anemie gravă mă răpi școalei și mediului pe care-l adoram, scurt înainte examinelor, urmând să le dau toamna ca particulară. Doctorul îmi recomandă aer de altitudine, pe care nu-l aveam în satul nostru cu nivel scăzut.

Dar eu atâta rugai pe tatăl meu, convingându-l că lucrul de căpetenie nu era o schimbare a atmosferei, că în sfârșit se învoi să stau câțva timp în satul bunicului, Lăbășelul meu iubit, unde aveam din ce mă îmbuiba cu hrană, și unde aerul, deși mulcom, era plin de ozonul pădurilor...

Așa ajunsei iar și la iubita mea Tanti Titi. Nu se schimbaseră multe în casa și obiceiurile dascălului Cornea, doar Tanti era ceva mai țepănă și ochii ei scurși de lacrimi își făcuseră mai adânc culcuș în orbite, iar părul unchiului Gheorghe era mai răzvrătit ca oricând, deși fruntea lui își păstrase aceeași lumină de apostol.

Trăiau izolați de orice contact cu colegii, ca mai înainte, izolarea și exclusivismul fiind, după cum m'am convins mai târziu, în sângele familiei noastre...

Admiram și acum salonul investmântat în rips galben, cu giupururi castanii și candelabrul de cristal al Tantiei, dar acum aveam voie să șterg de praf toate porțelanurile depe etajeră, și știam că salonul cu picioarele strâmbe avea un stil al lui, care trebuia prețuit...

Coridorul cu ghiveci de mușcate roșii și albe, era acelaș, dar acum știam că nu se numesc *mușcatl*, ci pelargonii, vanilia heliotrop, și fucsiile, cerceluși, căci studiul limbei române în orașul cu aer pur, cu muzică bună și unde era cuibul naționalismului ardelean, purificase idiomul meu bănațean, învrâstat pe atunci cu multe străinisme.

Cafeluța o luam în acelaș colț de coridor, tot așa de parfumată și tot cu pâine moale de casă. Dar Tanti nu mai lucra dantele, ci stetea mai mult cu mâinile'n poală, cu gândurile-duse...

— N'am pentru cine... scumpa mea, îmi răspunse ea la întrebare. Pentru mine poate? Dar mie nu-mi mai trebuie nimic pe lume...

Mormântul Toiei îmi veni atunci în minte. Il cercetasem din prima zi și îl găsisem tot plin de flori, proaspăt stropite...

— Ele sunt tot frumoase și fragede, numai bietul schelet mic de 8 ani, al Toiei se discompune încet-încet în glia umedă, gândeam cu tristețe... Și gândul împovărat de melancolie sbură la iubita mea mamă tânără și frumoasă, care era supusă ace-luiaș proces fără milă...

Crucea de iern a Toiei dispăruse însă, făcând loc unui monument de marmoră albă fără precedent în localitate, cumpărat de Tata-Moșu dela Timișoara. Pe acesta îl îmbrățișa acum Tanti și pe marmora rece își stâmpăra fruntea infierbântată...

Dar celelalte cruci din cimitirul ce îmbrățișa bisericuța de lemn, erau și mai strâmbe, și mai aplecate, și mai negre, înlocuite multe cu pruni împovărați de rod. În locul lacrimilor celor cari nu mai erau pe lume și nu mai puteau jeli pe cei duși, prunii își scuturau primăvara floarea, iar vara rodul copt... Mă-nunchiurile de busuioc și gheorghine galbene, pe cari le-am salutat ca pe niște prietene în geamurile mici ale caselor, lipseau și de astădată, dela încrucișarea lemnelor dela căpătâiul movițelor.

Cea mai mare onoare ce mi se putea face, era când Uca Gheorghe mă invita să asist la câte o lecție, în școală. Rămăneam atunci uimită de știința pedagogică a lui, precum și de mulțimea cunoștințelor. Uica Gheorghe nu rămânea cu nimic în urma profesorilor mei de limba română, istorie și geografie, dar bogăția cunoștințelor colegelor mele rămânea în umbră față de cea a copiilor de țărani din Lăbășel...

— Măi Simioane, începea Uca, să-mi spui tu, unde sunt și

— ce înălțime au munții Himalaia? întrebă pe un negruț isteț, care răspundea prompt.

— Cu ce iuțime străbate până la noi lumina soarelui? întreba pe altul la altă lecție.

— Ce au fost cruciatele, măi Șofroane?

— Dar... unchiule, acestea nu trebuie să le știe copiii de țărani, îmi făceam eu observațiile...

— Ba să rămâie proști ca boii, ce? Dar tu de ce înveți limba franceză, și pianul? Ca să te cultivi, așa-i? Să se cultive și ei, până când o sta'n picioare dascălul Cornea...

Minunea cea mai mare era însă când examina din limba română.

Rămâneam înmărmurită de felul cum îi sucea și răsucea Uca Gheorghe cu întrebările lui savante pe copii. Nu era nimic necunoscut din tainele morfologice și de sintaxă copiilor din Lăbășel. Ca niște zig-zaguri de fulgere sburau întrebările și soseau răspunsurile precise, cu pildele lor demonstrative: — Pe tablă Uca scrisese mare și citeț: Găina cea neagră a vecinului a sburat azi în pomul nostru și a rupt o cracă.

Subiectul, predicatul, atributele, complimentul și circumstanțialele erau atât de clar întipărite în mintea elevilor, că' mă înfioram și totodată rămâneam mulțumită de mine, că nu știam mai puțin decât ei...

Uca se însuflețea din ce în ce mai mult; iar când la sfârșit cel mai mare dintre școlari spuse fără greș Peneș-Curcanul, iar o fetiță pe Rodica de Alexandri, pieptul lui Uca se bombă cu mândrie...

Dar emoția cea mare rămânea pentru mai târziu. Incepea lecția de istorie, nu cu venirea Ungurilor și cu zămislirea regatului Sftului Ștefan, ci, spre mirarea mea, Negru și Dragoș Vodă, Mircea cel bătrân, Vlad Tepeș și Ștefan cel Mare trecură pe dinaintea închipirii noastre, în zăngănit de arme și izbânzii...

Iar când ajunse la Mihai Viteazul, toate zăgazurile de pedagogie calmă, cu care de altfel era înzestrat Uca, se rupeau dintr'odată.

Pășia la tablă, ștergea fraza cu găina neagră — și cu o singură trăsătură de cretă desena un cerc mare, de care alipea o potcoavă mai mică.

— Haideți incoace cei din a șasea. Ce este asta, feților mei?

— *Urgia* de azi și România mică, răspundeau copiii în cor.

Uca tăie cu o linie groasă cercul în două, iar partea răsă-

riteană o alipia de potcoavă, făcând un nou cerc, tot așa de mare, cum fusese cel vechiu...

— Dar asta ce este, voinicilor de mâine? întrebă el provocător, uitându-se drept în fața băeților.

— România mare de mâine, răsuna iar corul copiilor, dar cu glas mult mai insuflețit.

— Așa-i, apăsa pe fiecare literă a răspunsului Uca Gheorghe. Ceeace a înfăptuit marele Voevod cu prețul capului său, nu va putea împiedeca nimeni să se înfăptuiască din nou, auziți?

— Auzim... răspundeau elevii disciplinați.

— Acum puteți merge acasă, pentru azi e destul...

Școlarii grăbiau să-și strângă dărăboanțele, cum spunea Uca, și dădeau busna pe ușă afară. În sala goală rămâneam singură cu unchiul.

— Uco, ești un cherușim, un apostol... îi spuneam cu lacrimi în ochi, îmbrățișându-l.

— Așa crezi tu, porumbițo? Apoi dacă tu crezi așa, să fie așa, glumia el satisfăcut, răsând pe sub mustățile lungi. Dar acum, hai la prânz.

Eu treceam la bucatărie să văd ce lucruri bune ne gătea pentru ziua aceia Tanti Titi, iar Uca trecea în camera de dormit și se întorcea cu o tăviță cu păhărele și o căniță plină de un fluid gălbior și le așeză pe masa familiară din coridor. Apoi cu pas elastic se ducea iar în cameră și aducea un volum gros.

— Nu fac decât ceace mă trage inima să fac... începu el mărturisirea, umplând un păhărel pentru sine și altul, degeaba, pentru Tanti Titi.

— Numai una mă doare rău de tot, că's prea bătrân și nu voi vedea cu ochii desrobirea pentru care luptă ai noștri... Uite aici, nepoată dragă, aceștia suferă acum pentru noi toți. Și-mi desveli pe rând din paginile volumului gros, o enciclopedie română, fotografiile lui Ioan Rațiu, părintele Lucaci și ceilalți martiri ai memorandumului, ascunse printre filele savante.

— Eu îi cunosc pe toți Ucule, dela Sibiu.. Și noi cântăm doina lui Lucaci... Iar domnișoarele Rațiu, uite ce ne-au adus la școală... și desvelindu-mă la piept îi arătai, ascunsă sub bluza de matelot, medalia ce nu lipsea pe vremea aceia de pe pieptul nici unei Românce.

— „Totul pentru națiune” ceti cu evlavie Uca. Ascunde-o

bine, fată dragă... Dușmanii pândesc... însă păstrează-o ca pe un lucru sfânt...

Când prânzul fu servit Uca deabia gusta din bucate. Mai mult își turna din căniță în pahărelele cele mici, țiuca curată a dealurilor lăbășene.

— Fată dragă, dacă eu ași fi chimist, ași inventa un material de explozie atât de puternic, care să dărâme într-o clipită Carpații. Mare, mare pacoste pe capul nostru Carpații aceștia, care ne despart...

— Dar unchiule, îi răspundeam eu cu siguranța omului, care spune un adevăr. Dacă n'ar fi fost Carpații, neamul românesc ar fi pierit de mult, l-ar fi măturat năvălirile barbare. Doar ei ne-au fost adăpost sigur în vremuri de urgență...

— E drept, e drept, răspundea precipitat dascălul din Lăbășel... Dar oare neamurile dela șes pier ele toate, hei? pentru că n'au adăpost de munți?... Am fi fost mulți, mulți, și am fi făcut zid de apărare din piepturile noastre. Eu urâsc din suflet Carpații. Dacă cineva i-ar dărâma, m'ași duce cu copiii mei să cărăm cu roabele, dărâmăturile...

Și iar își turna un pahărel...

— George dragă, începea cu nuanța ei de nemărginită blândețe Tanti Titi. Când ai examenul?

— Nu ți-am spus că Miercuri, se răsti Uca, ca unul trezit fără voie din vis.

— Am uitat. Dar oare vine și Prea Onoratul dela Lipova?

— Ce întrebare? Cum să nu vină: dela exameenele mele n'a lipsit niciodată...

— Și ce crezi tu să fac de prânz... se prefăcea naivă Tanti, vrând să-l abată la altă ordine de idei, dela ideea fixă a Carpaților.

— Ceva bun Tușico, o ajutam eu cu rafinament înăscut feminin, și băteam din palme de bucurie anticipată.

— Fleacuri, se răsti iar Uca la noi. Mie să-mi dați pace cu așa ceva. Țiuca să fie veche, ciorba ferbinte, rața grasă și vinul dela podgoria arădană. Atâta tot.

— Bine, se învoi Tanti Titi cu supunere conjugală, căreia îi subordona și vanitățile ei de gospodină...

* * *

Ziua cea mare a examenului sosi într-o zi însorită, când dealurile Lăbășelului respirau cu putere mireasmă de dumbrav-

nic din pădure și prune în pârg. Caleașă cu doi roibi minunați ai lui Tata-Moșu, aduse pe d-l Protopop Hamza din Lipova, o frumusețe de preot cu trăsături pure, părul negru și bărba îngrijită, de arhieru. Măinile îi erau albe și moi la sărutat, asta o constatai când mă aplecai deasupra lor. Măini de voevod, îmi ziceam.

Era însoțit de vrednicul învățător din Șiștari.

Dar nu peste mult sosi, într'o trăsură țărănească, aranjată primitiv, și d-l comisar ungur. Il primiră respectuos d-l Protopop, Uca și celalt domn.

Școala strălucea de curățenie. O femeie din sat spălase cu săpun toate „scămnile“ și cu leșie podeaua uzată a sălii lungi și joase. Ferestrele luceau ca de cristal. În cele patru colțuri ale clasei patru brazi, culcați la pământ din ordinul lui Tata-Moșu, parfumau colțurile. La tablă ghirlandă de crengi de brad, la catedră comună de busuioc și gheorghine galbene, împărechiere favorită a florilor în satul Lăbășel...

La tămăia aceasta de flori se adăuga și exalarea cămășilor albe ținute în lăzi printre ismă creajă și a unsorilor de cap din coajă de nucă a fetelor.

Rugăciunea cântată de glasuri argintii: Impărate ceresc... mângăitorule... dubul adevărului... începu solemn și vibrător.

Pe mine mă podideau lacrimile. Îmi aduceam aminte de satul Costeiașul-Mare unde învățasem cele dintâi buche, unde se odihnește acum în pământul rece mama mea și de unde plecasem tocmai când se zideau biserica și școala cea nouă... Dar mie îmi erau dragi școala și biserica cea veche, unde cântasem apostolul și unde ascultasem de patru ori acest solemn și mișcător „Impărate ceresc“, al finei de an.

Domnul Comisar fu apoi învițat să prezideze examenul și să examineze copiii din limba ungurească. Citeau sărmanii școlari ai lui Uca Gheorghe limba lui Arpad curgător de li se rupeau parcă vârfulurile limbilor, dar pronunțau prost greoaiele vocale, prea dificile pentru ciripitul de pasere al idiomului românesc.

Apoi d-l comisar întrebă:

— Moi tu... și arată pe un copil mai mărișor, spune la minye, cinye fost Szent Istvan?

— A fost cel dintâiu rege al Ungariei, răspunse prompt ca înțeles, dar cam slab ca mijloc de expresie, pe ungurește, copilul.

— Bun... Dar tu, moi... știi tu spunea la minye chind fost ala bataie mare dela Mohacs?? Și cum fost ala??

— Da... anticipă alt copil cam furios, dar răspunse precis și el tot în ungurește.

— Se vede că te ocupi de copii, Domnule Invățător, aprecie comisarul. Dar pronunțarea lasă de dorit, nu este neaoș ungurească... Trebuie să faci mai multe exerciții de limbă cu ei.

— Imi dați voie, Domnule Comisar... făcu Uca trecând peste observație, să Vă spună copiii și ceva poezii?

— O da, da... răspunse cu plăcere Comisarul.

Și elevii lui Uca Gheorghe, care știau perfect gramatica românească și recitau ca niște smei Penes-Curcanul, începură rând pe rând să hodorgească pe capete versuri aspre, țcănituri hunice, papagalicește...

— Tare binye... tare binye... își frecă mâinile Comisarul, care pe semne nu cunoștea multe nuanțe literare...

— Acum și ceva geografie... Moi tu, începu iar, cu aceeaș agrăire tipică puternicul comisar, spunea tu la minye care este ala cel mai frumos oraș...

— Bucureștiul, Parisul... făcu copilul cu mândrie...

— Nu binye, nu binye... se răsti comisarul cu bănuiala'n ochi, străfulgerând pe Uca.

— Măi prostule, impacă și capra și lupul, calm Uca. Nu înțelegi că Domnul Comisar te întreabă, care este cel mai frumos oraș unguresc, certă el pe românește copilul.

— Budapesta... răspunse copilul, care are 800.000 locuitori, patru poduri peste Dunăre, parlament...

— Minunat, minunat, domnule învățător... își frecă din nou mâinile domnul Comisar. Dar acum trebuie să plec mai departe la examenul din Secășeni...

— Nu stați la prânz... zise cu jumătate gură, din curtoazie, dascălul din Lăbășel, ca om civilizată, fost elev al preparandiei din Arad.

— Nu se poate... mulțumesc... răspunse comisarul și se și repezi afară, unde îl aștepta în stradă, gata de plecare, trăsura.

Când Uca se întoarse își trecu mâinile prin părul rebel și se înclină înaintea protopopului:

— Prea onorate, putem începe adevăratul examen. Sus, copii. Spuneți „Tatăl nostru” al străbunilor!

Și adevărata solemnitate a încheierii unui an de muncă la o școală oropsită depe vremea legii lui Apponyi, începu, cu acro-

bațiile din granatica română, cu înduioșătoarele lupte dela Călugăreni. Dumbrava-Roșie și Turda, cu Peneș-Curcanul. Rodica și Doină, doină cântec dulce...

Ochii copiilor priviau ca fascinați, ținută la Domnul Invățător. Iar ochii lui Uca scăpărau fulgere de însuflețire și fruntea lui de apostol era sărutată de raze lăuntrice...

— Cine este Domnitorul nostru cel adevărat, întrebă el, iar copiii răspunseră în cor.

— Regele Carol I. al României mici, care va fi regele tuturor Românilor.

— Cum așa? se prefăcu el mirat, clipind șiret din ochi.

Atunci un copil cu ținuta dreaptă, voinic, așteptând parcă numai atât, ridică mâna. După el zeci de mâini săltară în sus.

— Ei, să vedem ce știi tu, măi fârtate, invită Uca pe băiat la tablă.

Copilul luă creta și cu aceiaș sigurnață ca și cel care îl învățase, desenă un cerc mare, la care adause o potcoavă la rășărit.

— Ce ai desemnat tu acolo, întrebă prefăcut Uca.

Asta este Austro-Ungaria, făcu copilul arătând cercul, — și asta este România mică, și arată potcoava.

Dar fără a mai aștepta ceva, cu o apăsare energică a cretei, tăie cercul în două, șterse linia demarcațională a potcoavei și încheie alt cerc.

— Și aici este România de mâine... zise el cu pieptul scos.

— Cum se poate așa ceva? se miră dascălul din Lăbășel.

— Așa, răspunse școlarul, fără a-și pierde cumpătul, că aici sunt Carpații, cari au șapte trecători: Lainici, Căineni, Turnu-Roșu... și pe aici vor intra dorobanții români.

— Da dece să între, mă? întrebă Uca, vrând să deruteze pe copil.

— Ca să ne desrobească pe noi, frații lor, încheie cu mândrie elevul.

— Da dece să ne desrobească??

Micul lăbășean nu se turbură nici un moment.

— Pentrucă noi suntem trei milioane de Români și suntem asupriți...

Uca transpirase pe frunte. Acum și-o ștergea cu o batistă mare, albă ca spuma.

Protopopul cu barba de episcop și cu mâinile de voevod se ridică înfiorat dela locul lui.

— Bine, bine, frate Gheorghe, nu ți-e frică că odată și odată tot o pățești și te închid Ungurii la Seghedin, zise el cu dragoste ascunsă... Ești mai păcătos decât Rațiu și Lucaci... clipei el șiret...

Invățătorul Bocu avea ochii umezi, dar se silca din răspuseri să fărâme boabele trădătoare din colțul genelor...

— Dar acum o cântare de încheiere... făcu semn protopopul și... și să nu lăsăm să sece supa Doamnei dăscălițe... adause el jovial...

Ca o fanfară de bucurie izbucni deodată din toate piepturile:

— Românașului îi place... sus la munte, sus la munte la izvor...

Apoi domnii trecură în camera de locuit a lui Uca, unde închinară printre răs și glume păhărelele pline, prota baci cum îi ziceam eu, bătând mereu pe umeri pe dascălul Cornea.

Eu știam că sosise momentul să dispar, căci nu mai era locul meu acolo. Mai admirai odată masa scilpitoare de porțelanuri și cristal, împodobită cu broderii cu găurele și cu un buchet de flori la mijloc. Apoi trecui repede la bucătărie, unde Tanti Titi, îmbujorată de foc și efort îmi șopti grăbită:

— Să ivini la 4, că ții pun la cos parte ștrudelul

* * *

Când mă înfățișai iar la casa atât de dragă mie, toate aveau aspectul unei bătălii. În școală florile erau ciupite depe bănci, creta aruncată cât colo, tabla ștearsă prost, podeaua galbenă ca ceara în ajun, pătată de zeci de tălpi și călcăie...

În bucătărie plin de vase, pe masă, pe jos; în casa de locuit fața de masă strâmbă, șervetele aruncate, paharele unele pline, altele goale; în salon cești de cafea neagră și scrum de țigări...

Tanti Titi ședea dusă, pe gânduri, la masa din coridor. Mă aștepta cu farfurioara cu cele patru bucăți de ștrudel, două cu brânză, două cu cireșe, în vederea cărora nu prea mâncasem la Tata-Moșu....

Dar Uca nu era nicăiri...

— A plecat și Uca Gheorghe cu Domnii la Lipova? întrebai eu.

— Da de unde! E în cimitir la mormântul Toiei. Acum iar îl prinde noaptea pe undeva, suspină ea.

Înțelesei că trebuie să se fie întâmplat ceva, de Tanti nu avusese dispoziția necesară să-și vadă de treabă, punând toate la locul lor.

— Mă duc să văd ce face? declarai eu cu gura plină de ultimele îmbucături delicioase de ştrudel.

Il găsii pe Uca cu faţa în jos, pe glia umedă care acoperea pentru totdeauna un mic schelet de opt ani. Plângea mocnit, scuturându-şi deabia umerii. Era cu totul altul, decât acela pe care îl cunoscusem, cu câteva ore mai înainte. În mişcarea mâinilor cu care scurma pământul, vedeam ceva straniu. Acum şoptea:

— Toia... Tu ai fi acum în clasa a şeasa dela şcoala de fete din Arad... Toia, tu ai murit şi eu nu te-am învăţat gramatica şi istoria... şi geografia, puica Tatii... scumpa mea...

Mă dusei îndărăt la Tanti, printre crucile strâmbe din cimitir, pe lângă biseriçuţa de lemn putred.

— Ce-i? întrebă ea.

Ii raportai tot ce văzusem.

— Incă n'a beut destul, făcu ea. Va mai bea. Când plânge după Toia e numai la jumătate calea... Va mai bea...

Şi așa a fost. Uca s'a ridicat depe mormânt, s'a dus la Schwarz, care aduse vin dela Gioroc. Noi deschiserăm ferestrele, spălarăm porţelanurile şi aduserăm în regulă cele răvăşite. Când furăm gata ne puserăm cu coatele pe fereşti, pândind să vie Uca. Dar el nu venea. Dela o vreme Tanti suspină:

— Doamne, Doamne, ce o mai fi şi azi!!

Imi veni o idee straşnică:

— Tuşico, ştii ce? Eu mă duc până la Schwarz, să văd ce face Uca.

Indrăsneala de care ea nu fesese capabilă o viaţă întreagă, i se păru un act de mare eroism şi privindu-mă admirativ, îmi spuse spontan eu:

— Du-te!!

În crâjma lui jupân Schwarz nu era nimeni. Miroşia urât acolo a sprîţ, oţet şi gaz. Mă strecorai printre mesele şi laviţele goale, până la o fereastră perdelată, de unde auziam glasuri. Privii prin o crăpătură a cretonului pestriţ, şi văzui pe Uca, cu capul sprijinit în coate, la masă, în tovărăşia crâjmarului. Cânta cu glas dulce şi sonor de romanţă:

— Luna doarme, luna doarme, amoroasă...

Peste dealuri, peste dealuri şi câmpii...

Te aştept, ah, a mea frumoasă...

Şi sunt trist, ah, şi sunt trist, că nu mai vii...

Dar pe semne că acest climat sentimental nu era pentru

sufletul lui, dornic de emoții mai tari. Înghiți una zdravană din paharul lui special, cu flori albe și miosotis și înscripția „Apă acră, Lipova” pe care îl cunoșteam bine, apoi își drese glasul. Un ritm de marș vioiu răsună în cameră:

Astăzi cu bucurie
Românilor veniți
Pe Iancu în câmpie
Voiși să-l însoțiți...

Aici înghiți una sec, textul fiind prea revoluționar. Trecu deci la refren:

Iancule mare,
Iancule tare
Să fii cu noi!
Tu ne 'nsoțește și ne ferește
De orice nevoi...

Apoi cu o postură de haiducie înăscută:

Optzeci de oi despoale
Și pe frigări le pun.
De fluier, de cimpoaie,
Pădurile răsun...
Românii se adună
Pe lâng' un mare foc,
Și Iancu ospătează
Cu dâșii la un loc.

Odată stărnite sentimentele lui Uca, el se svârcolea cu pasiune în ele. O amărăciune adâncă îl îndemna să schimbe cântecul, care i se părea poate, prea tineresc pentru capul lui în-cărunțit. Accentele triste ale doinei se potriveau mai bine cu starea lui sufletească... Incepu deci târăganat și cu multă duioșie:

Iancu bea la făgădău,
Unde-i vinul cel mai rău...
Apoi pleacă, nu plătește,
Nime 'n lume nu-l silește...

Apoi luându-și un avânt nebănuțit:

Sus, sus la munte sus, hai Române hai...
C'acolo-i și Iancu dus, hai Române, hai...

Schwarț își știa datoria: umplea mereu paharul cu flori albastre, cu vin bun dela podgorie. Uca sugea dintr'odată conținutul, gata să debordeze. Ochii i se holbară, sări în sus și strigă:

— Măi Schwarț, măi! Tu ești cel mai fericit om din lume... Pe tine nu te doare și nu te chinuie nimic... Tu știi una: banul și iar banul... Și atâta tot!

Uca se propti acum bine pe picioare, ridică un braț ca o amenințare apocaliptică și începu a cânta cu toată tăria:

M'am suit la munte 'n zori,
Să prind fulgerul din nori...
Și de sus, din înălțime,
Să-l izbesc în ungurime..

Brațul ridicat se agita cu pumnul când spre nori, când spre abizuri nevăzute, în mișcări energice de extirpare...
Apoi se mai domoli:

Trageți hora, fraților,
In mijlocul brazilor...

După cântecul acesta, mâna păroasă a lui Schwarț îmbie alt pahar plin.

Dar Uca îl respinse scurt. O demnitate solemnă îi lumină obrazul. Se îndreptă pe cât putu din șale, își bombă pieptul și se întoarse către Schwarț, care se așezase cu resemnare pe scaun.

— Scoală-te, liftă păgână! Sus! Drept!

Urmă o clipă de tăcere plină de mister. Eu nu-mi puteam închipui ce are să urmeze. Dar deodată sunete cunoscute, cari îmi produceau totdeauna vibrații electrice în inimă, se auziră din pieptul lui Uca dascălu. Era serios ca un arhanghel și începu cu un andante ceremonios:

Deșteaptă-te Române,
Din somnul cel de moarte,

In care te-adânciră
Barbarii de tirani, barbarii de tirani.

Obişnuinţa şi sentimentele încarnate mă făcură şi pe mine, cu emoţie, să iau ţinuta de sărbătoare a sufletului, la cele două strofe reglementare din imnul naţional al Ardelenilor, Bănăţenilor şi Crişenilor...

Când Uca întonă cele din urmă cuvinte din poezia nepieritoare a nemuritorului poet:

Murim mai bine 'n luptă
Cu glorie deplină,
Decât să fim slavi iarăşi,
In vechiul nost pământ...

avea atâta putere în glas şi în ţinută, că mă cutremurai şi ochii mi se umplură de stropi mari, cari îmi năvăliră de sub gene, ca două izvoare captive...

Vrui să intru şi să spun ceva; dar atunci uraganul începu. Uca se repezi la masă, apucă sticla pe jumătate plină şi o izbi de părete. Urmă paharul cu miosotis dela „Apa acră? Apoi paharul alb, murdar al jupânului Schwarz, rămas totdeauna plin, căci de abia dacă gusta din el, care fu svârliit într'o mică oglinjioară împetrişată de popasul muştelor. Uca răstrună masa, scaunele şi scoţându-şi o ciubotă trăzni cu ea în geam...

Fugii îngrozită afară şi mă întorsei într'o goană la Tanti Titi. Era timpul suprem. Orizontul se întunecase de nori. Şuerături de vânt, concertau prin cuprins. Fulgere sfăşiau cerul. Durduite surde, apoi mai apropiate, se restogoleau deasupra mea. Ploaia începu a plescăi.

Tanti Titi mă primi cu bucuria aceleuia, căruia o îngrijorare mare i se distramă într'o clipită

— Au, Doamne, m'o fost frică să nu ți se întâmple ceva...

Povestii tot, în vreme ce furtuna de afară se izbăvi pe îndelete: numai ploaia caldă mai stăruia cu stropi mari, ţuruind necontenit.

Intre noi s'aşternu o tăcere adâncă şi amurgul începu a-şi ţese firul cenuşiu.

Deodată Tanti se ridică şi porni afară. Eu după ea. In drum apucarăm ceva să ne acoperim umerii. Mergeam în ploaie, ca două momâi, ca două năluci, prin cimitirul vechiu.

Dar la mijlocul potecuței strâmbe ne oprirăm. Uca Gheorghe zăcea acolo, răsturnat ca un buștean, cu fața în sus. Șiroaietele de apă curgeau peste el ca o baie răcoritoare.

— Carpații... mormăia el. Mergem cu roabele.... ecazită tare... tare... Noi trei milioane... ei un fleac... arhanghelul lor...

— Ria, tu du-te la tăicuțu; înțelege, asta nu e pentru tine... Eu voi chema iar pe vecinul Moise, să-mi ajute să-l ducem în casă, și să-l culcăm.

— Ce pot face alta, ce pot? prinse ea a se boci, despărțindu-se de mine, în drum spre vecinul, care avea s'o ajute și acum, ca cine știe de câte ori, în asemenea situații...

— Numai să nu fi răcit... aprindere de plămâni... mai auziam eu, ca un ecou slab, apoi sării pârleazul, în drum spre casa bunicului.

* * *

După câțiva ani Uca Gheorghe muri, de surmenaj, de alcool, de tuberculoză, de durere după Toia, ce mai știi decel... Dar atâta știi bine, bine de tot, că a murit cu sfâșierea în suflet că n'a putut inventa ecazita, care să dărâme Carpații...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MIA CERNA.

— Fine —

Peisaj bănăţean

Nu tot ceea ce manifestă un popor pe diferitele sale planuri de existenţă se apropie de istoric şi esenţial. Nu toate momentele prin care trece viaţa lui sufletească, poartă un caracter revelator pentru destinul său. Există, pe lângă acele manifestări care-l plasează direct în Istorie, altele accidentale şi neesenţiale. De aceea, a enunţa judecăţi de valoare cu privire la sufletul unui popor sau a unei provincii, nu este un lucru tocmai uşor. Îţi trebuie în primul rând acel simţ, mulţumită căruia să poţi diferenţia din totalitatea multiplă a momentelor, pe acelea care sunt esenţiale şi caracteristice; care într'un cuvânt constituie specificul său. De altă parte, să treci peste acelea care sunt neesenţiale şi care oarecum rămân neintegrate în Istorie. Că acest lucru nu este câtuşi de puţin uşor, ne-o demonstrează cu prisosinţă şi faptul că, se face astăzi mai mult ca oricând unele determinări „arbitrare” asupra naturii specifice sufleteşti a popoarelor (de multe ori cu scopuri care nu sunt deloc desinteresate), determinări ce se dovedesc în cele din urmă a fi gratuite, deoarece au pornit dela unele particularităţi neesenţiale. În astfel de cazuri, se întâmplă adesea că momentele contingente sunt luate drept categorii existenţiale, potrivit cărui fapt, se ajunge la supraevaluarea realităţii sufleteşti a poporului respectiv sau la subestimarea lui, ceea ce în ambele cazuri stă departe de adevăr.

Dat fiind acest fapt, se impune în studiu necesitatea unor criterii metereologice potrivit cărora, cercetătorul să se poată orienta după norme univesal valabile. Care sunt aceste criterii de studiu pe care le putem utiliza în vederea cunoaşterii adecvate a naturii sufleteşti a unui popor?

Există două metode. Prima şi cea mai frecvent întrebuinţată poartă un caracter mai mult periferic, deşi este cea mai obiectiv posibilă. Aici, se judecă o trăsătură spirituală potrivit cu manifestările ei exterioare, concretizate fie în artă, religie, filosofie, literatură, etc. Şi într'adevăr, de unde să ştim ce proprietăţi şi dotaţii deţine sufletul respectiv dacă nu-l sur-

prindem exteriorizându-se în valori de înaltă cultură? Dacă am trece peste acest prim dat obiectiv, am putea foarte ușor să atribuim calități geniale oricărui suflet, fără nicio posibilitate de verificare și control.

A doua modalitate de cunoaștere a interiorității sufletești este de natură centrală și poartă un caracter mai mult intuițional; de sondare a realității spirituale, de „bănuire” a esenței sale ultime. Ea constă într'un proces de intuire a ceea ce este „istoric”; prin identificarea cu sufletul poporului respectiv. Aici nu mai avem semne exterioare după care să raportăm obiectiv, ci trăiri intuiționale care surprind realitatea în forma ei cea mai pură. Utilizată cu pricepere și precauție, ea ne poate da rezultate surprinzătoare.

Că este nevoie de multe ori să judecăm sufletul unui popor nu numai după expresia manifestărilor sale exterioare, concretizate în valori culturale, ce pot adesea să fie determinate de factori streini de natura sa proprie, lucrul este delăsine înțeles. Nu are ori, se întâmplă că, în viața sufletească a unui popor, există cauze care împiedică sau atenuază manifestarea exterioară liberă de constrângeri. Și atunci, judecând pripit lucrurile, enunțând judecăți de valoare asupra naturii intim sufletești din punctul de vedere al manifestărilor exterioare, (care în cazul de față nu justifică afirmația cu privire la existența unei corespondențe adecvate) putem ușor cădea în greșala de a trece peste esența ultimă a lui. De aceea, încercarea de față întreprinsă cu scopul de a determina cât de cât realitatea sufletească a bănățeanului, va face uz de ambele metode, pentru a se putea facilita o poziție pe cât se poate mai obiectivă. Se va aplica în primul rând, realității peisajului sufletească bănățean întâia metodă, care va ține cont de manifestările spirituale concretizate în forme culturale. Dar în același timp, vom face uz cu exces și de metoda care sondează realitatea interioară, care nu este atât de rigidă ca prima și care ne poate desvălui taine pe care ochiul obiectiv-științific, ce se ține de multe ori de criterii cazuistice, nu le poate vedea.

În legătură directă cu aceasta, trebuie să precizăm din capul locului domeniul de fapte sufletești asupra cărora vom îndrepta atenția noastră de cercetător. Care vor fi aspectele sufletești bănățene, asupra cărora ne vom opri îndeosebi, căutând a reliefa specificul său? Și apoi, care din ele se bucură de o specificitate mai bine marcată? Acelea care sunt mai in-

dividuale și diferite, frecvente numai în anumite timpuri; sau acelea care sunt oarecum comune și generale sufletului bănățean? Așa bunăoară, ne vom opri asupra acelor manifestări care s'au concretizat în creații spirituale majore (rămâne de văzut în ce măsură geniul exprimă specificul unui popor); sau ne vom opri asupra manifestărilor oarecum mai cotidiene ale sufletului bănățean?

Ne vom opri și asupra unora și asupra altora, în măsura în care ele trasează mai bine specificul sufletesc. Vom adăsta fără pripă la acele aspecte ale lui, din care vom putea prinde mai bine semnele adânc grăitoare venite din interiorul peisajului sufletesc bănățean.

* * *

Oricât de naivă ni s'ar părea corespondența pe care o constată cei mai mulți filosofi ai culturii, cu privire la raportul dintre spațiul geografic și peisajul sufletesc al omului, care comparație de multe ori merge așa de departe încât se revine la vechea concepție a paralelismului psihofizic (metafizic), totuși, trebuie să recunoaștem că nu arare ori se constată asemănări surprinzătoare între natura mediului în diferitele cazuri și între natura cristalizării sufletești a omului. Nu la întâmplare bunăoară, se vorbește despre misticismul oriental și mai ales de cel arab, concreșcut aproape organicește cu întinsul pustiului. Și într'adevăr, ce-ți poate da un sentiment mai indefinit, mai neliniștitor, mai infiniț decât pustiul Saharei? O privești în care ochiul depășește limita. Nu știi unde e începutul; unde este sfârșitul. Nu știi unde ai fost ieri, unde vei fi mâine; căci întinsul nisipos este schimbător din clipă în clipă. Ceeace acum e neted, peste puțin timp e dună sau chiar deal. Ochiul nu se oprește asupra staticului, pentru că aici totul devine, totul se schimbă. Desigur, dacă ne gândim la complexul de sentimente și impresii pe care le poți încerca în atari condiții de viață, nu e greu să admiți teoria că stepa sau pustiul sunt acelea care te pot predispune la misticism. Și într'adevăr nimic nu te poate predispune la misticism decât această imprecizie, nedeterminare, necunoaștere. La omul de munte, care se mișcă pe un teren bine cunoscut, unde ochiul nu se pierde în zariști, unde surpriza nu apare la tot pasul, misticismul e mai greu de conceput. Desigur, mergând în această direcție s'ar putea exagera foarte mult, cum s'a și întâmplat

dealtfel; totuși, ceea ce nu se poate nega este faptul că de multe ori climatul exterior, prin totalitatea condițiilor sale cosmice, exercită o influență hotărâtoare asupra climatului sufletesc al omului. De aceea, fără a avea pretenția de a enunța ultimele adevăruri, putem face unele constatări din acest punct de vedere pe marginea peisajului sufletesc bănățean. Acest peisaj sufletesc — indiferent de cauzele care-l determină — ni se pare nouă că poartă un **caracter temperat-meridional**. Suntem înclinați a crede că trăsătura în discuție este o dispoziție largă, un tipar în care s'au turnat toate manifestările sufletului bănățean. Mai mult. El își însușește expresia unei categorii existențiale atunci când se exteriorizează în diferite valori spirituale.

Nu ne oprim asupra unor explicații cauzale cu privire la natura intimă a ultimilor motive care au determinat acest climat sufletesc al bănățeanului. Este posibil că într-o bună măsură el să fie urmarea condițiilor istorice în care a trăit bănățeanul. Desigur, aceste condiții social-istorice au lăsat urme adânci. Crescut la răscrucea unor culturi radical deosebite, bănățeanul a putut învăța curând că, nu toate lucrurile din lumea această sunt „identice”. El a înțeles de timpuriu că ceea ce la el „acasă” este considerat și ridicat la rang suprem, în alte locuri nu se respectă în același mod. Faptul acesta se pare că l-a dus la formarea unui acut **simț de relativitate** și simț critic, care i-au dat posibilitatea creerii unei concepții deosebite despre lume și viață. Acest simț de relativitate este după noi o trăsătură esențială a bănățeanului. El se leagă în mod indisolubil de natura sufletului său temperat. De aceea, atmosfera sa sufletească nu este turburată de curențe extremiste, tocmai din cauza aceluși simț de relativitate; mulțumită înțelegerii oarecum spectaculare a lucrurilor, deși nu înafară de ele, dar cu un oarecare sentiment de degajare.

Câtă vreme ardeleanul se aruncă în extreme, ajungând de multe ori în trăirile sale ultimele limite, capătul de drum; bănățeanul se strecoară cu multă ușurință printre cele mai contradictorii forme, găsind o împăcare și o deslegare mai salvatoare pentru destinul omului. Câtă vreme ardeleanul iubește conflictul, evitând formulele de „compromis” (luând termenul în accepția lui filosofică); bănățeanul iubește formele încheiate. Acest simț de relativitate de care se bucură în mod deosebit bănățeanul, îi dă posibilitatea comparației celor mai con-

tradictorii forme și totodată găsierea unui echilibru sufletesc, la care nu oricine poate ajunge. De aceea, câtă vreme sufletul ardeleanului este o mare frământată de valuri adânci, de răscoliri abisale; peisajul sufletesc bănățean primește forma unei ape line a cărei turburări sfârșesc totdeauna cu revenirea la echilibru. Această revenire la echilibru este de altfel revenirea la realitate. Nu știm dacă mai există cineva care posedă dezvoltat în aceeași măsură simțul realității ca bănățeanul. Trăsătura în discuție, specifică sufletului bănățean, temperează conflictele de orice natură ar fi ele, dându-i acea **seninătate sufletească** — am putea spune aproape **olimpică**. Ea nu este rezultatul absenței unei lupte, a unui conflict ce n'ar avea loc în sufletul bănățean; ci este o expresie atitudinală. Este desigur aici vorba de o anumită conformație sufletească, care aduce cu sine un anumit gen de trăiri, o problematică specifică numai lui. Firea bănățeanului e predispusă spre deslegarea tensiunii, iar nu spre conflict. Bănățeanul iubește cu patimă echilibrul, formele încheiate, armoniile definitiv realizate. De aceea, în toate creațiile sale spirituale, ne împărtășim cu acea seninătate care trece dincolo de conflict.

Pentru sufletul bănățean e specifică în procesul creației nu latura negativ-destructivă, deoarece nu prin aceasta se definește el. El se definește tocmai prin latura pozitivă a creației. De aceea, bănățeanul nu este nici dramatic, nici tragic într-o așa măsură ca să se definească prin aceste trăsături. În vreme ce ardeleanul este prin excelență dramatic, iar punctul de greutate în creațiile sale poate cădea de multe ori și pe latura negativ-destructivă, terminându-se în cele din urmă printr-o concepție eroică asupra Existenței; bănățeanul din contra, privește lucrurile cu acea simplitate și înțelepciune nedepășită decât doar de aceea a înțelepților Inzi, care privesc și consideră toate acțiunile omenești din perspectiva aceluiași sentiment larg al toleranței. Din acest motiv, legăturile sufletului bănățean cu stihiiile vieții sunt mai trainice decât la ori și care altul. Între el și viață nu s'a produs niciodată o ruptură definitivă, deoarece el nu trăește niciodată tragicul încheiat, încremenit la ultima expresie. Exisă luminișuri care-l chiamă la viață cu o sete neobișnuită. Ceeace-l definește într-o bună măsură este și acest pronunțat **dor de viață**. Stând de vorbă cu un bănățean simți într'un mod neobișnuit că el știe să se bucure de viață, că el „o trăiește” cu plenitudine, deoarece el

are acel sentiment rar, al bucuriilor simple. Sentiment reeșit din acea înțelegere superioară a vieții, care ce-i drept de multe ori se concretizează într'o concepție pragmatică, care însă nu se poate identifica cu o atitudine de resemnare. Tot din acest motiv, sufletul bănățean nu se poate angaja cu aderențe vădite la concepții pesimiste.

Verificarea afirmațiilor de mai sus cu privire la specificitatea sufletului bănățean se poate face cu un lux de date, scoase din chiar realitatea istorico-culturală în care a trăit el. Acea trăsătură generală a sufletului său, acel climat cu o atmosferă temperată, urmarea unei maleabilități psihice, dă posibilitatea de trecere printre cele mai opuse forme cu șansa de a găsi soluții. Toate acestea le putem surprinde în cele mai variate domenii de manifestare spirituală, pe plan: religios, artistic, politico-social, etc.

Pe plan religios, sufletul bănățean nu s'a avântat niciodată în extreme. Lucrul acesta se evidențiază cu atât mai degrabă, dacă îl comparăm cu formele extrem de pronunțate ale altor provincii. Și pentru că în rândurile de mai sus defineam sufletul bănățean în opoziție cu anumite trăsături ale ardeleanului, în cazul de față, vom recurge la acelaș procedeu — privind cum a evoluat fenomenul religios în cadrul celor două provincii.

Acel simț de relativitate, îmbrăcând haina unei largi și umane toleranțe s'a manifestat înainte de toate pe plan religios. Bănățeanul n'a vrut nicicând să-și impună Zeii. El a înțeles cu o rară înțelepciune, libertatea de credință a omului. Lucrul apare suficient demonstrativ, dacă ne gândim la catolicismul sau ortodoxismul bănățeanului. Nici o formă religioasă, nici cealaltă n'au luat un aspect de conflict acut și de exterminare pe plan practic. De aceea, ambele forme religioase îmbracă haina mai umană, mai apropiată de respectul persoanei omenești. Chiar catolicismul, care se definește prin esență a fi universalist și imperialist, aici, în această provincie unde totul își găsește o mai blândă deslegare, este mai ortodoxal. Cauza acestui fenomen, trebuie căutată în acea largă înțelegere a lucrurilor, în acea lipsă de dogmatism, în acea aplecare pioasă în fața semnelor invizibile ale Vieții. Numai așa se poate explica de ce, sufletul bănățean are în cel mai înalt grad dezvoltat simțul respectului față de orice, dar mai ales față de o altă existență. Insuși fenomenul religios care a suferit din

punct de vedere istoric o scindare în sânul credincioșilor, împărțindu-i în uniți și neuniți, — tabere adverse aiurea — aceea n'a luat un aspect de exterminare. Câtă vreme ardeleanul catolic se încadra perfect într'un spirit de sectă, fiind prea puțin tolerant cu aceia „de altă credință”, care lucru a adus cu sine de multe ori neînțelegeri și conflicte pe plan social și politic; ochiul bănățeanului a trecut peste „divers” și „multiplu” oprindu-se numai asupra fondului comun, asupra acelei ultime esențe a Religiei, care constituie legătura indisolubilă între oameni, indiferent de grupările din care fac parte. Chiar catolicismul bănățeanului se deosebește de cel ardelean. El este mai puțin stoic, mai puțin rigid și se apropie în bună măsură de acel răsăritean.

Deși pe acest plai al Banatului au locuit mulți Zei, totuși o singură religie a rămas aceeași, expresia neclintită a credințelor strămoșești — religia Vieții. Aici, oscilațiunea între diferitele forme religioase, scindarea și împărțirea oamenilor în grupări după credință, primește un caracter mai puțin acut și exclusivist, fără conflicte și drame. Bănățeanul e tolerant cu streinii poate tocmai din cauza aceluși simț extrem de dezvoltat ce-l are în legătură cu respectul absolut al personalității umane.

Acelaș lucru se poate observa și pe plan social și politic. Nu cunoaștem conflicte purtând un caracter de exterminare, fiind cauzate de convingeri politice sau poziții sociale deosebite. Desigur — datorită aceluși simț a sufletului bănățean de a unifica extremele, de a soluționa pașnic conflictele, de a se elibera de tensiune și dezechilibru.

Dacă pe plan oarecum extern, acolo unde sufletul se concretizează în manifestări obiective, asistăm la un proces de acomodare la formele vieții; pe plan intern acest fapt se observă și mai bine. Nicăieri ca în muzică nu se poate întrevedea acest climat temperat al sufletului bănățean; deoarece muzica este acea formă spirituală care exprimă mai direct și mai adecvat natura interioară a omului. Bănățeanul are vădite aderențe pentru muzică. Mai mult: el este creator de muzică. Pentru sufletul bănățean ea este o categorie existențială, o formă de manifestare a ființei sale. Nu știm dacă există vreo provincie a cărei locuitori să vădească un mai pronunțat simț muzical și posibilități mai accentuate de înțelegere a ei decât bănățenii. Pentru ei muzica ocupă un rang de frunte, confundându-se de

multe ori cu acele „moduri” de expresiune spirituală ce ancorează în supratemporal, înrudindu-se cu adevărate sisteme explicative, concepții afective despre lume și viață. Cine a auzit vreodată doina Banatului, acela va înțelege că aici nu se rămâne numai la simpla expresie a stărilor subiective, dar că realizarea artistică, depășește individualul, diversul, asumându-și un caracter mai universal. Înțelegi cum, par’că ți se vorbește de lucruri supra-individuale, de realități atemporale, de zone imaterializate — toate expresia unui suflet dornic de transcendente. Și aici, ca și dincolo, conflictul și drama nu persistă. Surprinsă în aspectul ei tragic, Viața este idealizată, conflictul e încheiat; iar acordurile minore ale sufletului ce-și plânge destinul, se schimbă în revărsări de tonuri luminoase, imnuri pentru viață nouă.

Această înclinație a bănățeanului pentru muzică ni se pare îndeosebi de semnificativă pentru bogăția sa interioară și posibilitatea sa creativă. Deoarece, dacă în alte domenii artistice — care să demonstreze aptitudini creative — omul a avut ce imita, aici în domeniul muzicii unde natura nu i-a dat concurs, cu atât mai mult se poate vorbi de dotație și potențialitate creatoare. În consecință, nu credem deloc că exagerăm când bănuim — pe baza acestei înclinații profunde pentru muzică — existența unor posibilități în stare de latență, care odată apărute pe orizont cultural se vor impune ca valori universale. Mai mult decât atâta. Pe baza acestei dispoziții care ne garantează bogăția interioară a sufletului bănățean, putem prognostica nașterea mai mult sau mai puțin timpurie a unei culturi majore care acum este încă în fașe.

Și pentru că în aceste din urmă rânduri ne-am oprit îndeosebi asupra acelei trăsături ale sufletului care oarecum poartă un caracter de ansamblu; tot aici, fără pretenția de a completa definitiv tabloul sufletesc bănățean, ar fi să ne oprim asupra altei trăsături, care în genere poartă un caracter atitudinal, exprimat în concepția sa despre lume și viață. Vrem să ne oprim asupra acelor rezonanțe interioare pe care le încercăm să bănuim în legătură cu problemele privitoare la sensul general al Existenței. În acest punct, ni se pare că sufletul bănățean păstrează o atitudine ce se apropie de pragmatic. Desigur, pragmatismul nu se confundă imediat cu utilitarismul. El poate fi o concepție largă despre Existență, în care însă punctul de greutate să cadă înainte de toate pe destinul omului. Prin

urmare, bănăţeanul e pragmatic nu numai de cânt în conţinut, ei în poziţie, în atitudine. La această concepţie pragmatică despre Existenţă l-a putut duce în primul rând acel simţ de relativitate de care vorbeam mai înainte. De altă parte, sufletul său temperat care păstrează aderenţe pentru un climat filosofic mai omenesc, — lipsit de consecinţe prea turburătoare, aducând cu sine totodată deslegarea tensiunii şi restabilirea echilibrului sufletesc, — a găsit o expresie mai trainică în concepţia despre care vorbim. Apoi, nu fără importanţă pentru această concepţie a fost simţul realităţii care l-a ţinut treaz tot timpul, în lumea stărilor de fapte. În cele din urmă, suficienţa materială (care din noi poate nega influenţa condiţiilor materiale — desigur relativă nu absolută — asupra unei anumite evoluţii sufleteşti?) în care a trăit bănăţeanul l-a putut uşor deprinde să adopte un punct de vedere pragmatic cu privire la rosturile acestei vieţi. Se poate însă, că această concepţie să fie numai trecătoare — forma şi expresia unei culturi neajunse la un grad maxim de diferenţiere a multiplelor planuri şi valori.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Descinzând de pe poziţia care ne-a permis să ne ridicăm la consideraţii de ordin mai general printr'un procedeu de abstractizare şi sondare a fenomenului bănăţean, în momentul de faţă problema comportă şi câteva referinţe de ordin mai special, în legătură directă cu starea de fapt a lucrurilor. În rândurile de mai sus ne-am sustras oarecum de la obligaţiunea de a ne opri şi asupra laturilor negative a sufletului bănăţean. Aceasta nu pentru că ne-am feri să recunoaştem lucrurile pe faţă, ci pentru că am plecat la drum potrivit unei înalte convingeri ce ne-am format-o nu numai despre sufletul bănăţean, dar despre sufletul unui popor în genere: Din totalitatea momentelor prin care trece spiritul unui popor, există unele care sunt specifice şi esenţiale, altele nespecifice şi neesenţiale. De aceia, a te opri la primele — înseamnă a realiza scopul urmărit; a te opri la ultimele — însemnează a-ţi greşi din capul locului calea. Deoarece noi credem că trăsăturile negative nu numai că nu pot defini specificul unui suflet, dar nici nu constituie o notă ce s'ar putea integra în ansamblul manifestărilor esenţiale unei fiinţe. Şi apoi, mai este o chestiune: Sau crezi în destinul creator al

unui suflet și atunci cauți să trasezi linia pe care se înscrie totalitatea dispozițiilor sale creative, indiferent dacă ele s'au realizat vreodată ori sunt în forma potențială; sau nu crezi în acest destin și atunci punctul de greutate nu mai cade pe posibilități, ci pe momentele negative.

Totuși, dat fiind faptul că de multe ori o trăsătură esențială se definește prin natura contrariilor sale, a te opri asupra lor deși nu înseamnă a face caz de ele, te poate ajuta la determinarea naturii fenomenului cercetat, demonstrând totodată obiectivitatea punctului de vedere adoptat. De altă parte, acest lucru se impune cu necesitate atunci când cauți să integrezi și să explici toate momentele indiferent de natură lor, în devenirea unui suflet — mai ales când e vorba de unul în care nu toate trăsăturile potențiale și-au ajuns maxima exteriorizare pe plan cultural și nici acestea din urmă (planurile) nu s'au diferențiat de multe ori îndeajuns de bine, cum e cazul culturii bănățene. Deoarece după noi, cultura bănățeană nu-și trăește încă momentul de conceptualizare a tuturor valorilor spirituale pe diferitele planuri, în așa fel ca să fie posibilă o trecere dela unele la altele, mulțumită perspectivei înalte în care se plasează ele. Aici în Banat, cultura trăiește încă un moment individualizant. De aceea, ochiul strein de cunoaștere adecvată a sufletului bănățean, se poate opri surprins asupra unor fenomene care deși nu sunt esențiale, totuși sunt destul de caracteristice.

În primul rând, și în legătură directă cu fenomenul de conceptualizare a culturii (luând termenul în accepția lui hegeliană) se observă un proces intensificat de creație, care de cele mai multe ori nu abundă în valori spirituale de formație majoră. Astfel, un simptom caracteristic al acestui fenomen, în care toate straturile sociale se culturalizează, în sensul că participă la un proces de diferențiere totală a planurilor, constituie printre altele și acea „pripă” cu care se trece dela procesul intern de frăire la procesul de exteriorizare, care „pripă” este fără îndoială dăunătoare procesului de adâncire a lucrurilor. Acest fenomen este atât de frecvent, încât se poate afirma nu fără exagerare că mai toți bănățenii vor să scoată câte un volum. Pripa aceasta de a deveni autor, care-și însușește aproape un caracter de „psihoză a volumelor” este îndeosebi de semnificativă pentru **momentul cultural** prin care trece sufletul bănățean. Ea nu semnifică numaidecât un început de îm-

părtășire cu valorile spirituale, dar în tot cazul trebuie privită cu multă înțelegere. Este desigur un moment necesar, care diferentă că este primit de public cu sau fără cenzură, își îndeplinește rolul de „pregătitor” al acelor creații ce vor veni odată. Fără îndoială „pripa” aceasta nu este prea îmbucurătoare, însă nu cu mijloace exterioare se poate zăgăzui procesul devenirii interioare, după cum — mai puțin se poate determina cu mijloace artificiale potențarea lui. Evident, ea este în bună măsură și urmarea acelei nevoi de afirmare proprie prea pronunțate a sufletului bănățean, care vrea să fie primul în tot locul. Poate este urmarea acelei laudăroșenii a bănățeanului ce-și vrea Banatul „fruncea”. Inșă, acest fapt — dacă nu rămânem numai la expresia lui periferică — ne poate vorbi despre viguroasele potențialități ale sufletului bănățean. Psihologicește vorbind, această tendință de aserțiune proprie este prima notă a posibilității lui de creație. Natural, în cazul că nu se va rămâne la un simplu verbalism exterior, ci se va trece la sondarea interiorității sufletești prin realizări efective.

Pe linia acestui „moment cultural” prin care trece sufletul bănățean, asistăm la multiple încercări de găsire a specificului local. Astfel, circula / Central European Library / curente ce poartă un caracter mai mult sau mai puțin exclusivist și care pledează pentru o reîntoarcere la cultura populară și limitarea tuturor surselor de inspirație numai la acest izvor. Aceste curente trebuiesc privite ca simple încercări de găsire și definire a propriei realități, deși în forma exagerată sub care apar, ele suferă de mai multe lipșuri, asupra cărora nu e locul să ne oprim aici.

Trecem ușor peste o altă serie de particularități neesențiale sufletului bănățean, care răzlesc ici-colo, printre acelea care-i sunt proprii și specifice. Înțelegem că ele trebuiesc privite ca simple momente necesare (necesarul fiind considerat aici nu ca făcând parte din lumea unui „trebuie”, ci ca o condiție sine qua non, de trece dela o fază la alta în devenire) în evoluția sufletului bănățean. Aceste momente sau faze de manifestare fiind neesențiale vor trece odată cu timpul. Inșă, a te opri numai la ele, a face caz, a te alarma — mai ales atunci când crezi în destinul cultural al sufletului bănățean — înseamnă să nu înțelegi sensul Istoriei. Totuși, dacă ne-am lăsa la voia întâmplării, fără a interveni voit și activ întru determinarea unor aspecte a fenomenului bănățean, Istoria lui ar întârzia să apară. Iată de ce, trebuie să se treacă la desțeleni-

rea acelor izvoare inițiale, care încă nu și-au răzbit definitiv calea și care, chiar dacă n'ar fi pericolul să se înfunde, totuși se întârzie revărsarea lor îmbelșugată.

Căci, dacă este dat sufletului bănățean să-și trăiască momentul stelar, fie ca el să apară mai degrabă! Iar dacă nu-i este dat să trăiască acest moment, în lipsă de sevă interioară, această curățire de teren nu-i va fi dăunătoare, deși nu va putea determina apariția a ceea ce din punct de vedere potențial nu se poate actualiza.

Până atunci, fiecare să lucreze potrivit propriilor convingeri. Noi însă, credem neclintit în acel „moment” ce va să vină odată! Iar în așteptarea lui, fiecare e dator să-și urmeze calea...

Anatole Chireev.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Primăvară^{*)}

Mamă,
Tu ești iarba ce crește 'n cimitir?
Te-am gustat în urechiușe de măcriș
Cules pe spinarea mormântului;
In fiecare fir scris
Am găsit
Sângele sărat.
Mamă,
Oasele tale sunt sâmburii pământului
De tine îngrășat,
Și sângele tău mai râde în florile caisului
Cu rădăcina înfiptă
In fața ta argintie.
N'auzi cum plânge iarba
Când înghienunchiez?
Singurătatea visului
Aici
Mă 'mbie,
Să-mi dau dulama jos
Și să mă culc mai bine,
Frumos,
Intre urzici,
Alătura de tine.

*) Reproducem, ca semnificative, trei poezii din „Infloriri”, apărute de curând.

Tinerete

Trec ascuțit pe ceruri vrăbiile —
Ca săbiile,
Și dimineața anului
A pus pe crengile castanului
Toate buzele — strălucitoarele —
Să le sărute soarele.
Din cuibul alb al zorilor
In gura mic'a florilor,
Un bob de aur --

BO albină Central University Library Cluj

La rai deschis
Se tot închină —
Când la sulfină,
Când la cais.

Și la mușcat
Din geamul închis,
Mai privește-o fată.

Inceput

Acolo unde zarea nu-i îngustă, —
La câmpie,
Acolo unde strigă noaptea huhurezii
La umbra bună a girezii
De paie
M'am născut,
Ca un miel
Și-am crescut
La fel.
Buna, mi-a țesut
Iarna, cămășile de pânză,
Vara, pe vreme bună sau urâtă
Am păzit oi pe izlaz
Proptit în bătă...
Așa am învățat fără necaz
Depărtările
Și într'o bună zi
S'au împlinit chemările,
Am pus pe toiag
Traista trențuită
Și am pornit
Să culeg stele pe șoseaua prăfuită.

CORNELIU SAV.

Un călător francez prin Banat

la începutul sec. XIX.

de prof. Ghenadie Ilie

DUNĂREA DELA DRENCOVA LA ORȘOVA.

TABLA LUI TRAIAN

Pe la jumătatea primei părți, a secolului trecut, un călător francez — membru al Academiei franceze, pe acel timp ¹⁾ — cutreeră aproape toate țările din Europa apuseană, centrală și parte din Europa răsăriteană.

Călătoria, în țările din partea Europei centrale, o face pe Dunăre cu vaporul și cu această ocazie descrie, parte din localitățile aflate pe malul stâng al Dunării, în Banat.

Dela izvoarele Dunării, drumul și-l continuă în jos, trecând prin Viena, Pesta și Belgrad. Dela Viena până la Drencova a călătorit 5 zile, ajungând în Drencova în a 6-a zi. Dela această localitate, călătorul spune — însemnându-și în carnetul său — că, încep greutățile călătoriei pe Dunăre, navigația devenind foarte înceată. Până aici, drumul a fost fără obstacole încât vaporul își continuă călătoria și noaptea, mai ales în nopțile luminate de lună.

Apărând, în Dunăre obstacole, călătorul devine îngrijorat și-și pune întrebarea, dacă va putea vaporul să-și continue drumul până la Marea-Neagră? Dacă în drumul său prin Valahia, Dunărea, nu va fi împiedecată de obstacole și mai serioase?

Văzând că dela Drencova cursul Dunării este indiguit de munți înalți și stâncoși, se întreabă, pe unde va trece Dunărea în Valahia. Saint-Marc Gerardin, face deosebire între numirea Dunării și anume: dela izvoare până la Orșova o numește „Dunărea“ iar, dela Orșova până la Mare „Istru“.

Toate obstacolele pe cari le întâlnește Dunărea tranversând munții, obstacole ce par că voesc să oprească cursul său, devin pentru călător tot atâtea peisagii și cele mai atrăgătoare frumuseți din lume; toată încetineala care pune la încercare pe

¹⁾ *Souvenirs de voyages et d'études par M. Saint-Marc Girardin de l'Academie francaise, Paris 1852 (La pag. 197—210—309—318).*

călător, se prefacă în promenări, unele mai plăcute decât altele. Să-și închipue cineva — o călătorie de Suedia, pe Dunăre.

Aceasta ar fi farmecul călătoriei pe Dunăre, dela Drencova, până la Schela-Cladova.

Totuși acest farmec, uneori se poate transforma în supliciu și mai ales atunci — zice Saint Marc Girardin — când călătorul este nenorocos. Și aici face o descriere defavorabilă, atât ținutului cât și locuitorilor.

Iată ce spune în continuare:

Dacă sunteți nenorocoși, dacă ploaia vă însoțește și soarele se ascunde, dacă nopțile sunt brumoase și friguroase, dacă atunci când vă urcați într'o trăsură, sau pe un vapor, nu veți întâlni de obicei decât femei urâte și țipătoare și copii murdari și plângători, atunci nu mai riscați, să faceți călătoria dela Drencova la Schela-Cladova.

Dela localitatea Colubaț, încep munții. De aici începe Suedia danubiană, după cum o numește acest călător, ținut ce a fost străbătut în 5 zile.

Intrarea în Suedia danubiană, este admirabilă.

Pe partea dreaptă, se află cetatea Columbaț, cu turnurile sale încă în picioare, pe cari le scaldă apele Dunării; pe stânga, în Banat ruinele unui vechiu castel, iar în mijlocul fluviului, stâncă numită „*Babacai*“ care se ridică ca un fel de „*Dieu Therme*“ pentru a avertiza pe călător să nu meargă mai aproape și că aici se sfârșește Dunărea europeană cu obiceiurile și ideile sale.

Dela Columbaț până la Drencova, Dunărea își deschide cu greu un drum, traversând munții cari din două părți, vreau să zugrume cursul său. De acolo, încep a se vedea cele mai frumoase aspecte din lume. Fluviul se închide și se deschide neîncetat, grație cotiturilor pe cari este forțat să le facă și mai formează tot atâtea lacuri mici, ca în Suedia. Trebuie să mai adăugăm că, verdeța care acoperă stâncile și munții, este mai caldă și mai vie, decât aceea din Suedia, fiindcă este formată din stejari și ulmi.

La Drencova, vaporul a trebuit să se oprească. Să nu creadă cineva că Drencova este un oraș, sau cel puțin un sat. Când s'a adus la cunoștință că vaporul se oprește la Drencova, s'a crezut că această localitate e ceva. Nu. Aceasta este un punct al ținutului. Restul, nu e nimic. Nu se află nici un locuitor și nici un han. Un singur hambar se află, dar și pe a-

cesta, administrația l-a zidit, pentruca să aibă unde pune la adăpost mărfurile, pe cari le transportă vapoarele.

La Baziaș, cu o noapte mai înainte, călătorul se plânge de aceeași inconveniență. Unde a crezut că va afla un sat și un han, n'a găsit decât coasta pustie, dar în schimb foarte frumoasă. Pe țarm se afla o singură casă. Aici Saint-Marc Girardin, a debarcat, împreună cu un inginer austriac, care se ducea la minele din Banat. În această casă au găsit un bărbat și o femeie cu cari s'a angajat dialogul următor:

„Ce este casa voastră“? — „Un han, D-lor“.

Și aveți paturi? — Nu! — Aveți ceva de mâncare? Nu! — Aveți vin? — Nu“.

Iată, prin urmare hanul din Baziaș.

La Drencova, au ajuns pe la ora 11 înainte de masă. Căpitanul vasului, crezând că nu va putea ajunge la Orșova-Veche până seara și pentruca să nu expună vasul pericolelor ce le prezenta Dunărea, mai ales în timpul nopții, s'a decis a pe trece ziua, în Drencova.

Era un timp admirabil. Călătorul nostru s'a dus, să se plimbe în pădurea care acoperea coasta munților. A vizitat un fort frumos, zidit în ultimele războaie ale Austriei cu Turcii, de către baronul „von Trenck“. Ceilalți călători s'au dus la vânătoare.

Seara s'au reîntors, au cinat pe puntea vasului, pe cea mai frumoasă lumină a luni.

A doua zi, a părăsit vaporul, într'o barcă condusă de 8 vâslași viguroși. Barca putea conține aproape 25 pasageri și avea o mică cabină elegantă pentru 5—6 doamne. Bagajele călătorilor au fost imbarcate pe vapoare, cari urmau la o distanță de câteva ore.

Barca era descoperită. Distanța, între Drencova și Orșova-Veche, a fost străbătută în decurs de 8 ore.

La Cazane, Dunărea se îngustează și mai mult. Cum luntrașii erau obosiți, au poposit la Cazane, pentru o oră și au vizitat drumul nou — de pe partea stângă — care era în construcție și despre care Saint-Marc Girardin spune că va fi unul dintre cele mai bune drumuri de pe acele timpuri.

Insula „Boreța“ se află în mijlocul lacului, pe care-l face Dunărea. Această insulă este comparată cu insula Saint-Pierre, insulă care a fost atât de scumpă lui J. J. Rousseau. Insula

era plină de liniște și grație, în fața peisajilor sombre și aspre, ale munților cari se ridicau pe o parte și pe alta.

În mijlocul insulei, pe jumătate ascunsă în verdeață, se zăria o bisericuță zidită în stil grecesc, cu clopotnița sa, cu cupolă. Insula însă n'a putut fi vizitată, fiindcă era sârbească, prin urmare pe pământ suspect și dacă ar fi fost prinși, trebuiau să facă 21 zile carantină.

De aci își continuă drumul. Din cele 4 cataracte ale Dunării, până acuma au fost trecute 3. Caracterele Dunării nu sunt decât stâncoase și apa nu e nici prea rapidă, nici spumegândă sau învârtitoare; trebuie numai să știi a naviga printre stânci și să cunoști fluviul.

Ultimul cataract și cel mai puternic este cel dela Porțile de Fer. Acesta este după Orșova și a fost zărit, când luntrile s'au apropiat de țărmul sârbesc.

În această parte valea unde curge Dunărea era de o singurătate și de-o sălbăticie fără pereche. În ambele părți, stânci acoperite cu păduri; nu se zăria nici o casă, nici o colibă și nici un om.

Deodată vâslaşii, atrăgându-le atenția, le-au arătat pe o stâncă un cadru susținut de două genii înaripate, cu următoarele cuvinte, încă vizibile la mijloc:

„Imperatoris Caesaris divi Nervae felicis Nerva Trajanus pontifex maximus, Germanicus...”

Restul inscripției, este înegrit, de focul pe care pescarii turci îl făceau la piciorul stâncei. Acesată inscripție este tabla lui Traian.

— 1836 —

BĂILE DELA MEHADIA. -- DIFICULTĂȚILE NAVIGAȚIEI PE DUNĂRE.

Mehadia este un așezământ de băi, la o depărtare de două ore distanță de Orșova. Când cineva este forțat de a sta 3 zile la Orșova, pentruca să poată vedea ceva, e bine să se deplaseze până la Mehadia și să schimbe murdăria hanului din Orșova cu buna întreținere și eleganța băilor din Mehadia. Orșova veche este numită „*Mauvais village*”. Mehadia, l-a încântat pe Saint-Marc Girardin. Mehadia este situată, în mijlocul unei văi înguste, pe unde curge Cerna, pe un pat de pietricele de toate culorile. Îngustimea cursului său este îngrădită, de o parte și de alta de două ziduri stâncoase, cari

sunt îmbrăcate până la vârf, cu pini în formă de umbrelă. Aici se găseau două case mărețe, cari se aflau, față în față și la mijloc cu o curte mare. Acesta este așezământul din Mehadia, unde vin în fiecare vară locuitori din Valahia și Ungaria, ca să ia băi de apă sulfuroasă, fiindcă se află două feluri de apă, ambele folositoare în felul lor.

Imprejurul așezământului, în pădurile cari împânzesc stâncile, șerpuesc poteci frumoase, cari conduc la locuri înalte, plăcute pe munte.

Poziția și plantația o compară cu o parte a Franței, cu „Dauphiné”.

Romanii cunoșteau băile dela Mehadia.

Ei le-au consacrat lui Hercule și în una din peșterele de unde ies apele feruginoase, se vede încă statuia lui Hercule tăiată în baso-relief pe stâncă.

Dupăce vizitează Mehadia, se reîntoarce la Orșova, de unde își continuă drumul, pe Dunăre. Descrie obstacolele navigației pe Dunăre, între Drencova și Schela-Cladova. — Intre aceste două puncte sunt cele mai serioase dificultăți și aceste sunt departe de a fi învinse ¹⁾.

Aceste dificultăți aparțin 1) naturii locului, 2) carantinei și 3) măsurilor administrației.

Starea în care se afla fluviul, nu permitea vapoarelor să-și continue drumul.

Pentruca să poată fi învinse aceste dificultăți, în însemnările sale, călătorul nostru propune mai multe soluții, cari cu timpul au și fost îndeplinite și anume:

- 1) Să fie distruse stâncile din Dunăre,
- 2) Să se facă un canal, pe partea sârbească, fiindcă acolo s'ar putea face mai ușor și
- 3) Să se facă un drum, pe țărnul austriac.

Din cauza obstacolelor de pe Dunăre, în această regiune merg rău și afacerile. Dela Drencova la Galați afacerile sunt mediocre, în comparație cu cele ce se fac între Viena-Presburg și Pesta. — Deasemenea și numărul călătorilor e mic, iar negustorii sunt puțini de tot.

Orșova aparține Austriei, iar Schela-Cladova Valahiei și între Valahia și Austria se face o carantină de 5 zile. Această carantină complică și întârzie și mai mult comunicația.

— 8 Octombrie 1836. —

¹⁾ Saint Marc Girardiu, face această descriere la anul 1836.

INAPOIEREA, PRIN CARPAȚI IARNA. — UN CĂRUȚAȘ DIN BANAT.

Călătorul trece Carpații iarna — într'o căruță — pe un frig de -10° . Gerul a fost urmat de zăpadă. — Pădurile cari acopereau coastele Carpaților și ai căror arbori coborau din stâncă în stâncă, până pe țărmul Dunării și-au conservat încă verdeața lor de toamnă.

Pe această verdeață conservată, a căzut zăpada, care nu era destul de deasă pentruca să o acopere și peste tot, vântul care a însoțit această zăpadă, a așezat-o pe coline, într'un mod foarte straniu, căci colinele erau acoperite sau descoperite albe, sau verzi, după arătarea lor. — Tot ce era spre Nord era alb și tot ce era spre Sud, era verde. Partea de sus a colinelor, străluceau de albeață, în timp ce partea de jos, protejată de o altă colină care i-a servit de apărătoare, strălucia de verdeață. — La aceasta să se mai adauge frumuseța soarelui, ale cărui raze se jucau în zăpadă și verdeață, variind și aurind toate aceste nuanțe diverse.

Munții au fost traversați în trăsuri descoperite, pline cu paie.

Urcând un munte, de unde aveau o foarte frumoasă priveliște spre Dunăre, a arătat însoțitorilor săi *Tabla lui Traian*, care se zăria pe celălalt mal.

În acest timp, unul dintre căruțași (surugii) angajându-se în discuție, l-a întrebat, în latinește: „*Dominatio vestra cognoscit Tabulam Trajani?*”

Surprins, călătorul i-a răspuns tot în latinește și pe urmă s'a angajat între ei o conversație. Saint-Marc Girardin îl întreabă, de unde cunoaște limba latină, la care, căruțașul i-a dat următorul răspuns: „*Dominatio vestra scit quod nos milites multas linguas loquimur; sum unus absolutus philasophus: scio sex linguas, turcam, germanicam, illyricam, russicam, italicam, latinam*” și regreta că nu știe și greaca ¹⁾.

Latina întrebuițată de acest căruțaș este un fel de latină românească, asemănătoare cu aceea pe care o întrebuițase Dimitrie Cantemir în „*Descriptio Moldaviae*”.

Continuând drumul, descrie greutatețile de călătorie între Schela-Cladova, Drencova și Moldova. — Aceste greutateți nu le

¹⁾ Întreaga conversație a acestui pseudo-căruțaș, a fost publicată în *Analele Banatului* No. 2—4 din 1931.

prezintă numai drumul ci și locuitorii cari, pe deoparte nu sunt obișnuiți să vadă călători, iar pe de altă parte sunt supuși regimului de guvernământ al coloniilor militare.

Neștiind, locuitorii din Orșova și din împrejurimi, ce este aceea „*un călător*“, nu sunt avizați de a avea un han convenabil; nimic nu pregătesc pentru adăpostirea călătorilor și n'au măcar nici un pat.

Seara, când au ajuns la Svinița, au fost nevoiți să poposească, sub aer liber, în piața satului. Acolo s'au adăpostit în căruțele lor descoperite, unde i-a plouat toată noaptea, de au înghețat.

Alimentele erau grozav de scumpe. Localnicii, când văd călători, le cer prețuri extrem de exagerate. — „*Pentru o rogojină întinsă pe vatră, într'o comeră goală și o cină detestabilă*” — i s'a cerut 80 sau 100 franci.

La lazaretul din Orșova, era acelaș principiu: *scump și prost*. — Aceasta este deviza pentru întreaga țară.

A doua dificultate este regimul coloniilor militare. — Compania de navigație a vrut să facă la Orșova un han, dar administrația militară i-a interzis.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1836.

BANATUL. COLONIILE MILITARE, ALE AUSTRIEI.

(*Originea coloniilor militare, cari jumătate sunt militare și jumătate civile.*)

Se spune că prințul Eugen de Savoya a fost acela care a organizat coloniile militare. Organizația aceasta a existat însă în embrion înainte lui, căci pe această frontieră agitată, erau fugari creștini din provinciile turcești, cari veneau fără întrerupere, să caute azil și protecție de peste tot, când armatele austriece au început să aibă succes asupra Turcilor.

Gubernatorii frontierei, primeau pe acești fugari, îi așezau, le dădea pământ, cu condiția de a apăra frontiera, contra bandelor nedisciplinate ale Turcilor.

La 1764—66, Maria Theresia a dat o nouă organizație coloniilor militare, dar organizarea din acel timp — care era cea mai bună — a fost dată de împăratul Francisc, la anul 1807.

Coloniile militare au rolul de a observa pe deoparte Turcia, iar pe de altă parte Ungaria.

În partea Turciei, coloniile militare nu servesc numai a apărării Austriei, ci la momentul oportun, vor pune ușor mâna pe provinciile turcești.

În partea Ungariei coloniile nu sunt mai puțin utile. — Această țară s'agită și o izbucnire va deveni, în fiecare zi mai aproape și mai teribilă. Prin urmare credința grănicerilor dă Austriei servicii importante. Atât în afară, cât și înăuntru aceste colonii militare constituie o mare forță pentru Austria.

În toată întinderea provinciei militare, siguranța persoanelor este de o mie de ori mai bine garantată, decât în comitatele Ungariei vecine. — Aici, poți călători, tot așa de liniștit, ca și în Germania. — Este adevărat că peste tot guvernează consemnul, dar acest consemn asigură buna conduită a indivizilor, pacea familiilor și împlinirea exactă a datoriei. Toată lumea e supusă legilor. Nici un arbitraj, nici capricii; o regulă fermă, cunoscută de toți. Se găsesc, în coloniile militare, țărani unguri cari s'au refugiat aici, pentruca să scape de jugul stăpânilor lor și aceștia singuri, se felicită de soartea ce au apucat.

Austria a făcut de asemenea mult pentru instrucția primară în coloniile militare. — Se află școli în mare număr și dela 6 ani copiii sunt susținuți, pentruca să urmeze școala.

Până aici a arătat părțile bune ale organizației militare, dar mai jos, va reliefa defectele, cari le prezintă coloniile.

Coloniile militare formează o admirabilă organizație militară, dar aceste colonii nu pot forma nici odată o societate.

Organizația militară nu poate crea „*tiers état*“, pentrucă burghezimea pentruca să se desvolte, are nevoie de libertatea comerțului și a industriei, dar în coloniile militare nu există nici comerț, nici industrie, fiindcă se opune consemnul militar.

Coloniile militare, n'au viitor decât în războiu; fie în afară, fie înăuntru și nu vor deveni o societate, dupăcum nu vor fi nici odată decât o mare cazarmă bine stabilită și întreținută admirabil.

Influente dăuntătoare în băştinaşul nostru graiu

Simplicitatea limbii, așa cum este vorbită la sate, își are farmecul ei indiscutabil. Iar dacă am aminti de o culturalizare a limbei, de cuvinte împământenite și de necesitățile unei exprimări intelectuale, constituie cu totul altă problemă, pusă și astăzi în discuția filologilor noștri. Principal nimeni nu este în contra dezvoltării limbii și posibilităților de bogată exprimare. Ca orice fenomen, limba își are viața sa, cu suișuri și coborîșuri, înregistrând stagnare, progres sau regres. De aceea progresul care înregistrează limba noastră în bogăția de cuvinte, în exprimare, trebuie să ne bucure. Și cu toate acestea trebuie să ne dăm seama că această bucurie este armă cu două tăișuri. Ea poate să ne transforme în niște maimuțe, care imită fără nici o socoteală tot ceea ce vede. Cuvintele cari au poposit în limba noastră și-au luat oarecum un caracter românesc prin multa lor întrebuințare, trebuie să știm, când le întrebuințăm și cum le întrebuințăm. Folosirea lor fără logică, cu lipsa de estetică ce trebuie să aibă o limbă în pronunțare, naște caraghioslâcul zilei de astăzi. Alcătuiesc pecetea omului *superficial*,, „lustruit la suprafață”, care își inchipuie că dacă te-a luat așa de sus, cu anumite cuvinte „radicale”, te-a îngenunchiat prin cultura lui; alcătuiesc emblema prostiei și a snobismului, întrupate în firea omului ce maimuțărește pe alții, în anturajul cărora nefericirea sau hazardul, l-a aruncat să trăiască. Pe de altă parte alcătuiesc dovada neștiinței sincere, pe care o găsim în majoritatea satelor noastre. Țăranii noștri părăsesc frumusețea cuvintelor băștinase și se agată de cuvintele domnilor. În neștiința lor, ei prețuiesc mai mult acele cuvinte străine care sună pentru dânși domnește. Fie că le aude la intelectualii dela sate, fie că le prinde din militarie sau din contactul des cu orașul. Pentru lipsa lui de carte și de înțelegere constituie o primejdie pentru vorbirea lui zilnică. Primejdia se mărește și prin faptul că nu știe cum

și când să le întrebuințeze, fără să mai amintim faptul că frumoasele cuvinte băștinșe, dispar încet, încet.

Intr'un sat (natural din împrejurimi) am găsit un carnet al unui fecior. L-am cunoscut și pe dânsul. Era o fire blândă și isteată. În acest carnet am găsit minunate strigături culese de prin sate, precum și cunoscute cântece bănățene de-a căroră frumusețe nu mai amintim. Și totuși. Strecurate ca iarba rea, erau scrise acolo o mulțime de lucruri departe de firea feciorului nostru. Întrebat, dacă le întrebuințează, mi-a răspuns bucuros că da. Erau cuvinte anapoda, așa zice „mahalagisme”, redând „amintiri, cântece și scrisori către iubite”. Le redau așa cum sunt scrise. Natural câteva din mulțimea care avea.

Amintiri:

Luna doarme grețioasă
Peste văi și peste crini
Iar tu mândruță dragă... etc.

Ah! *Stimată* domnișoară
Nu există în lume... etc.

Vino să te strâng odată
Și pe urmă să murim
750 gr. de amor înfocat
450 gr. îmbrățișări
350 gr. sărutări

Cântece. Dăm numai titlul cântecelor culese natural de dânsul dela militărie și din auzite în diferite ocaziuni.

Sub *tango*(?) eu ți-am cântat o *sirinadă*
Cel din urmă *tango*
Mână birjar
Inimă de ce mă chinuiești
Glasul roșilor de tren!
Ionele! Ionele!
Ioane! Ioane!
Fetițe dulci ca'n București.
Etc.

Scrisori:

Stimată Domnișoară. Din *siara* când te-am văzut, am avut fericirea de a mă apropia de dumneata

mam simțit un om fericit iar în serile ceau urmat am simțit născându-se în mine cel mai *nobil sentiment* ce un tânăr îl poate avea față de o fată... *Frequent admirator*, caporal...

Stimată Domnișoară. Timpul trăit alături de Dv. cât și calitățile ce le posedatăi au sapat în inima mea portertul Dv... chipul Dv. dragălaș și înlăuntrul meu vibrează adânc vocea Dv... Vă iubesc, cu toată puterea inimei mele și pentru dragostea Dv. aș merge până la *sacrificiu*... Cerându-vă iertare pentru îndrăsneală ceam avut desvăluindu-vă *misterul* inimei mele vă rog să primiți respectul ce vă păstrez...

Stimată Domnișoară. Dragostea e mai puternică decât *forțele* mele și orcât mam încercat să mă stăpânesc nam reușit... Nam avut curaj și abia când am ajuns acasă am *regretat* această *lipsă de tact*... am pentru Dv. o *simpatie* care a întârziat să se *transforme* într-o dragoste ferbinte. etc....

Stimată Domnișoară. Încă de mult *intenționam* să vă scriu dar din *diverse motive de ordin personal* am renunțat. Astăzi lăsând la o parte *prejudiciile lumii cu moravurile învechite mă achit de sfânta datorie* ce am față de Dv. Află dar dragă domnișoară că încă din seara când am avut *deosebită plăcere* de a vă cunoaște sufletul meu n'a avut o clipă de odihnă gândiduse mereu la dv. *Impresia* ce ați făcut asupra mea a fost atât de mare că de atunci și până în zilele de azi când vă scriu aceste rânduri un singur gând mă urmărește... etc. În așteptare vă rog primiți respectoasele mele salutări.

Acestea sunt amintirile, cântecele și scrisorile strecurate în carnetul feciorului nostru. El le strigă la horă, le cântă pe uliță și scrie carte la drăguța lui. Că le înțelege sau nu le înțelege, e cu totul altă problemă. El e bucuros că le poate așterne pe hârtie și mândra lui o să se minuneze de atâta *deșteptăciune*. Te pomenești că numai de dragul scrisorii, se va îndrăgi de dânsul. Oare n'ar putea să dispară aceste caraghioslăcuri din limbajul satelor noastre? Nu sunt de-ajuns minunatele

noastre strigături simple și înțelepte? Nu este mai bine să se cânte pe ulițe cântecele noastre din bătrâni în locul șansonetelor de rând? Și oare nu este mai frumos ca feciorul nostru să scrie la mândra lui după cum e cuvântul și inima? Nu e vorba că ne legăm de o tradiție rău înțeleasă și ne împotrivim progresului limbii. Dar ne întrebăm. Oare aceste lucruri și acest fel de a se exprima constituie un progres laudabil? Putem să-l numim progres?!

Respingem acest caraghioslâc al limbii și înfierăm pe orșicine îl mai ajută să se cocoțeze în băștinașul nostru graiu. Să rămânem la frumosul nostru graiu, căci nu-i lucru tocmai așa de ușor să împământenesti cuvinte și să știi *când* și *cum* să te exprimi simplu și băștinaș, decât într'o beție de cuvinte „radicale“ luate și orânduite alandala în pompozitatea frazelor.

Exemplele de sinceritate și neștiință din lumea satelor nu este decât o dovadă a snobismului nostru intelectual. N'avem decât să ne gândim puțin.

GH. ATANASIU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D'Annunzio

În timp ce Franța comemorează 20 de ani dela moartea lui Debussy, în Italia s'a stins unul din prietenii celebrului compozitor, poetul Gabriele D'Annunzio.

D'Annunzio oferă lui Debussy textul din „Martirul din Sf. Sebastian”, iar muzica lui Debussy inspiră pe D'Annunzio spre un romantism profund și fecund. Dealtfel toate cărțile lui D'Annunzio sunt scrise sub influența morală a unui mare compozitor. „Focul” și „Triumful morții” au fost inspirate de Wagner. În „Fecioara dintre stânci”, în frazele ei melodioase, dramatice, găsim melodii din Bach. Dar în linii generale el s'a hrănit din muzica lui Debussy, ca dintr'o apă vie care dădea inimii lui, o viață palpitantă și exaltată.

Muzica — spune D'Annunzio în „Leda senza cigno” — răspândește un suflu aerian în corpul femeilor, cari simt divinitatea muzicei, ca și aerul care deschide aripel paserilor sburătoare.

Vorbind despre Debussy D'Annunzio spune:

— Am impresia că el n'a murit înaintea mea și mă aștept să-l văd pe pragul casei sale, întors spre zările dureroase ale tuturor despărțirilor”.

Uitând că este mereu prezent în cărțile sale, D'Annunzio place prin puterea lui de convingere, prin puterea simțurilor pe care le lasă în întregime în toate cărțile, care din acest punct de vedere sunt fascinante. Cunoscătorii literaturii italiene spun că D'Annunzio și-a atins apogeul în poemele sale.

Războiul ni l-a arătat un mare prieten al aliaților. În înflăcăratul său discurs dela Genova, el convinge pe Italieni să intre în războiu alături de aliați. Deși Papini zeflemisește oratoria lui D'Annunzio, el reușește să convingă Italia. El însuși a luptat ca un erou. S'a aruncat în luptă dorindu-și o moarte legendară, căci acest neastâmpărat geniu, nu se mulțumea să trăiască excentric, ci voia să și moară astfel. În afară de asta își iubia țara până la fanatism.

Este eroul național dela Fiume, care, asemenea unui personaj legendar, ocupă Fiume în fruntea unui grup de voluntari, și în timp ce Wilson, Clemenceau, Lloyd George, semnează tratate de pace, uitând de sacrificiile Italiei, D'Annunzio proclamă cu dela sine putere anexiunea orașului Fiume. Putețile s'au agitat, dar Fiume a rămas și este al Italiei.

Deși prieten din tinerețe cu Mussolini, în ultimul timp a survenit o oarecare răceală între ei, căci D'Annunzio, deși mare, nu putea înțelege că o glorie nu poate eclipsa pe alta. Cu toate astea fascismul a continuat să vadă în el un mare poet național, iar D'Annunzio nu s'a aliat niciodată cu dușmanii guvernului țării sale.

Italia întreagă i-a acoperit astăzi mormântul cu lauri, pe cari i-a binemeritat.

Mia Marian

Expoziții - Sindicate

Pictorul Ioan Isac de astă dată se măsoară cu propria sa forță, depășind în desfășurarea activității sale o fază, care l-a reținut multă vreme pe aceeași linie de exteriorizare. E netăgăduit că acesta a fost un timp, în care artistul a ajuns să purifice arta sa de tot ceea ce părea a fi un efect mai puțin valoros. Actuala expoziție, în care întâlnim și lucrări mai vechi, e un argument pentru susținerea noastră și ne dă prilejul să facem comparația și în același timp constatarea valorii ultimelor sale pânze.

Despre pictura d-lui I. Isac am mai vorbit și cu altă ocazie. N'am contestat niciodată valoarea artistică a lucrărilor sale, dar am luat atitudine hotărâtă, am putea spune chiar potrivnică față de impresionismul de reminescențe Grigorescane, care d. Isac ținea odinioară să-l aibă în cadrele sale.

Desigur că atitudinea unui critic de artă atunci când vrea să se pătrundă de rolul său, nu trebuie să fie o atitudine de încântare în fața operei și obiectivitatea trebuie să-l ferească de acele prezentări-reclamă, cari nu aduc nici un fel de serviciu, nici publicului, nici artistului și mai ales artei.

Față de pictura d-lui Isac n'am avut nici una din aceste atitudini, l-am judecat cu asprime dar sincer. Descifram în lucrările sale o forță care se voia liberă și cu atributele ei personale, fără împrumuturi. Voiam ca această forță să se emaneze din maniera căreia artistul își supusese paleta și să ajungă a se concretiza în lucrări viabile, personale, și de esență.

Dar dacă evoluția fiecărui artist marchează puncte de lămurire, până să ajungă la maturitatea concepției sale, peste acest lucru a trebuit să treacă și pictorul Isac. Astăzi când putem afirma hotărât că artistul și-a cristalizat concepția, când paleta sa e unitară, armonizată, fără contrastele de odinioară, când lucrările sale se susțin printr'un plus de valori, astăzi putem judeca cu mai multă libertate activitatea de până acum a artistului.

Personalitatea d-lui Isac e definitiv conturată, încât credem

că aprecierile bune ce i le-am aduce, desigur, nu mai stânjesc, nu mai influențează, după cum poate nici nu mai măgulesc. — Ultimele sale lucrări descătușate de orice reminescente sunt pline de atmosferă — înțeleg prin acest termen, sentimentul profund ce ți-l mijlocește opera, făcându-te să simți sau să resimți farmecul unui peisaj, nostalgia unui crâmpiei de mare ce se estompează în zare, mișcarea plină de resemnare a porturilor de unde corăbiile sosesc și pleacă mereu. D. Isac a plasat elocvent în pânzele sale această calitate. Un îndrăgostit de natură și un drumeț incorigibil, prin expresivitatea paletii sale ne-a povestit frumseța plaiurilor noastre, smulgând pitorescul, dela mănăstirile ascunse printre munți și până la căsuțele plecate într-o parte.

Deviind în teorii și abstractizări am putea spune că arta n'ar trebui să cuprindă nici un fel de didacticism, și totuși aceasta este unul din marele ei rol, pe care l-a jucat în ciuda oricărei împotriviri. Rari sunt aceia cari gustă opera de artă exclusiv prin valorile ei estetice, fără să învețe câte ceva. Trebuie să amintim în legătură cu aceasta că activitatea artistică a pictorului I. Isac a corespuns unei îndrumări — didactice dacă vrei — spre apropierea de artele plastice. Oricât de feroce ar fi spiritul de negarea valorilor, isbind cu adevărul în convingerile neîntemeiate ale unora, trebuie să admitem că în ultimele două decenii pictorul Ioan Isac prin expozițiile și manifestările sale a stimulat gustul publicului în ceea ce privește pictura. Dacă numai această calitate am atribui-o lucrărilor din fazele anterioare ale activității sale și atunci importanța sa în mișcarea plastice din Banat e covârșitoare. Dacă ar fi să întreprinzi un studiu mai cuprinzător asupra activității sale, modul de a-și organiza tablourile prin dispoziția elementelor componente și mai ales prin alegerea subiectului, permit să se stabilească cu exactitate fazele prin cari artistul a trecut în dezvoltarea sa. Găsim evident, în aceste faze stângăciile și neglijențele pe cari un artist nu le poate evita mai ales la începutul carierei sale. Sunt faze de căutare, de studiu și sub acest raport trebuiesc judecate, îndeosebi atunci când observațiile le-am îndrepta spre pictura d-lui Isac.

Pictorul Ioan Isac a fost propriul său profesor, iată de ce spuneam la început că de data aceasta se măsoară cu propria sa forță și se întrece pe sine. A învăța din propria ta experiență, a te frământa continuu cu deslegarea problemelor de

plastică e un drum cât se poate de greu și spinos, mai ales atunci când nu ți se dau lămuriri la fiecare poticnire și trebuie să ieși singur din impas. Tocmai în acest fapt stă unul din marile merite ale artistului bănățean. Incercăm astăzi o satisfacție că aceste frământări de autodidact în plastică ni-l redau pe pictorul I. Isac într'un însemnat punct de ascensiune. Eliberat de orice reminescente, cu o paletă sensibilizată și fără stridențe, cu o înțelegere profundă a valorilor cromatice, cu un deosebit gust în compoziția tablourilor. Ultimele sale lucrări ni-l prezintă în plină evoluție a individualității sale și am vrea să continue pe această linie spre punctul culminant al activității sale artistice.

Expoziția colectivă a pictorilor bucureșteni este emblema, sub care negustorul de tablouri, poartă prin toate orașele țării copiile și contrafacerile lipsite de orice valoare, exploatând nepriceperea publicului. Cele câteva pânze semnate de nume relativ cunoscute sunt punctul de atracție și înșelăciune al acestei expoziții ambulante.

Nu vedem încă mijlocul prin care s'ar putea reglementa manifestările de artă, stabilind competența celor ce pot picta și se pot prezenta în fața publicului cu o expoziție. Adevăr este că acest lucru ar trebui să se producă. În primul rând ar trebui să se producă un protest din partea Bucureștenilor, al căror prestigiu e terfelit prin această ambulantă prăvălie de tablouri.

Atragem atențiunea publicului amator asupra acestor expoziții și îndrumăm să-și achiziționeze tablourile din mâna artistului care le-a lucrat. E mai prudent și poate mai puțin costisitor.

Sindicatul Artelor de sub prezidenția D-nei C. Cutzescu-Stork a purces la lărgirea cadrelor sale căutând să însumeze și pe artiștii din provincie. E tot ce poate fi mai lăudabil, dacă la baza acestei inițiative se așează sincera intenție de a înlesni drumul către critica și manifestările capitalei, a pictorilor și sculptorilor din provincie. — Deocamdată ca prim avantaj sindicatul se bucură de 30 permise libere de cl. I pe C. F. R. Față de numărul mare al artiștilor desigur că acest favor e neînsemnat, dar vedem deschisă posibilitatea sporirii acestor permise, nu prin călătorii pe cl. I. ci pe cl. II. sau chiar pe cl. III. Un liber profesionist resimte acest avantaj și desigur nu are pretențiunea la confortul clientelei de cl. I.

Pe de altă parte sindicatul urmărește crearea de expoziții

permanente în capitală și în centrele mai însemnate din provincie. La aceste expoziții vor participa prin rotație membrii sindicatului cu un număr limitat de lucrări. Suntem cu rezervă față de această inițiativă, întrucât deocamdată nu vedem cum s'ar putea rezolva echitabil această participare la expozițiile permanente. Avantajul artiștilor din capitală se constată clar din acest aranjament, prin faptul că li se deschid spre provincie mai multe drumuri decât provincialilor spre capitală, dar o soluție colegială o credem totuși posibilă.

Intenția de a se crea pentru membri sindicatului un fond de pensie, va fi motivul care desigur va grupa în jurul acestei asociații de artă numărul cel mai mare de artiști. Era dealtfel timpul să se soluționeze într'un fel soarta artiștilor plastici cari fărămișiți în nenumărate grupări să aibă măcar o asociație de breaslă, prin care să se facă ascultați și care să le apere interesele. Sperăm că sindicatul artelor își va organiza astfel cadrele încât să poată satisface pe deplin sarcina ce și-a luat.

ȘTEFAN GOMBOȘIU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

M A R G I N A L E

Pagini literare Ian.—Febr. Nr. 1—2 1938 An V.

În ultimul număr al Paginilor Literare, găsim ca de obicei un material bogat, select și extrem de interesant. Printre alte multe calități, revista mai are și pe aceia de a împărtăși cetitorului o atmosferă de prospețime spirituală pe care o încerci totdeauna când vii în contact cu producții ce rămân vecinic tinere. Este acesta un merit cu care nu multe reviste se pot lăuda. Atmosferei de studiu greoiu și puțin antrenant la cetit, îi ia locul eseu plin de viață, purtând un caracter mai puțin de strictă specialitate și mai mult de cultură generală. Pe linia acestei atmosfere a revistei, materialul numărului de față se integrează perfect, ceea ce denotă distinsa pricepere a selecționării materialului venită din partea conducerii.

Nuwele semnează: V. Benes; V. Papilian; V. Rusu. Poezii: M. Beniuc, G. Popa și poeme în proză — T. Mureșanu. Cronici întocmite cu un remarcabil simț de analiză critică semnează Romulus Demetrescu. Regretăm că spațiul limitat nu ne permite o apropiere de fondul acestui material. Dealtfel, scopul acestor rânduri este mai mult decât o simplă dare de seamă (cel puțin în intenții) cu privire la conținutul ca atare al revistei. În numărul pe care încercăm a-l lua în discuție, se găsește un eseu al cunoscutului publicist Zevedeu Barbu, colaborator neobosit al Paginilor Literare. Cum de o parte, calitatea eseului este de așa natură încât merită să fie revelată; iar de altă parte însăși natura problemei tratate de autor poartă un caracter profund existențial, am crezut că este un moment binemerit pentru menționarea acestor lucruri. Faptul prezintă cu atât mai mult interes, cu cât și noi în mai multe rânduri ne-am atașat cu un vădit interes de noțiunea „omului de prisos” (titlul eseului dlui Barbu este: „Oameni de prisos”), deși i-am dat o altă deslegare ¹⁾. Tocmai de aceia vom lua în dis-

¹⁾ Vezi articolele noastre: „Pușkin și viața rusească” — Freamătul Școlii — Nr. 1-2 1937. „Pledoarie pentru inactivitate” — Pagini Literare — Oct. — Nov. 10—11, 1937, IV.

cuție unele puncte mai esențiale din eseul dlui Barbu, pentru a putea vedea care sunt trăsăturile ce marchează natura reală a omului de prisos.

În definiția pe care o dă dl Barbu „omului de prisos”, nu se oprește numai la un aspect negativ a lui, care pe lature practică aduce cu sine plictiseala și trândăvia. „Omul de prisos” după dl Barbu are și o lature pozitivă, (oare astfel, nu încetează de a mai fi „de prisos”?) ceea ce-l definește, privind lucrurile nu numai pe plan pur-speculativ, dar și din acela al existenței lui concrete, așa cum s'a manifestat în cultura rusească. Detașarea de existență și neangajarea la faptă sunt consecințele, sunt ultimele concluzii și atitudini, care nu mai pot fi depășite. Ele nu sunt „începuturi” ci poziții absolute **terminale**. Chiar psihologicește vorbind, lucrurile nu se pot prezenta astfel. Pentru dl Barbu însă, acest „sfârșit” este numai un început și de aceea, ni-se pare că „omul de prisos” în cele din urmă își schimbă cu totul natura sa reală. Cunoaștem din bogatele în idei publicații ale dlui Barbu, nota unui înălțător idealism, specific tuturor eseurilor sale, care nu dispare chiar și acolo unde problemele comportă o soluție negativă. Datorită acestei trăsături viguroase care nu-l lasă niciodată înfrânt în fața Vieții, autorul nu s'a putut opri — aproape organiceste — asupra creațiunii negative a „omului de prisos”. A trebuit să treacă dincolo de ea, potrivit propriei expansiuni spirituale. Și a trecut.

Din clipa în care barierele au fost trecute, din momentul în care „omul de prisos începe să „activeze”, el coboară din absolut la relativ, deoarece prin însăși forța împrejurărilor trebuie să asculte de categoria devenirii. Excursia atât de sugestivă și profundă pe care o realizează dl Barbu în mersul evolutiv al „oamenilor de prisos” din literatura rusească, poate avea un caracter explicativ cu privire la conceptualizarea fenomenului în discuție, pornind pe firamentul Oneghin — Sanin, care însă nu demonstrează deloc necesitatea evolutivă a conceptului absolut al „omului de prisos”, așa cum ne apare în romanul lui Gonciarov, pe care noi l-am numit undeva „tip oblomovian”. Deoarece, acea **ezitare** în faptă și acțiune, acel mers nediferențiat și difuz la început spre scopuri existențiale (Oneghin), iar apoi mai precizat și organizat; acea distrugere totală a „vechii lumi”, în vederea unei „noui” și acea stagnare la simpla distrugere în unele faze (Raskolnikov),

pentru ca apoi în alte faze să se treacă la construcție (Sanin), încă nu demonstrează necesitatea devenirii conceptuale a „omului de prisos”. Admitem că acestea sunt „momentele” prin care a trecut existența „omului de prisos”, dar aceste momente sau faze nu sunt esențiale structurii sufletești proprii lui. Ele poartă un caracter mai general și sunt universal umane. Într'un anumit sens, privind lucrurile în felul acesta, cu toții suntem „oameni de prisos”. Însă conceptul ca atare nu poate suferi nici-o schimbare interioară. El trebuie să rămână așa cum l-am cunoscut noi, definit în literatura rusă, am putea spune încremenit la poziția oblomoviană. Sanin se depărtează de valoarea absolută a „omului de prisos” deoarece el începe să aibe „scopuri”. Pentru el existența începe să-și diferențieze rosturile. Cu atât mai puțin „de prisos” sunt actualii ruși. Să ne înțelegem din capul locului: Nu discutăm aici din punct de vedere practic-moral superioritatea „omului de prisos” rămas la poziția oblomoviană, sau inferioritatea lui fiind raportat la acela care ascultă de scopuri. Aceste enunțări a unor judecăți de valoare își pot avea rostul lor din punct de vedere practic, iar nu teoretic care aici este mai esențial. Din punctul de vedere al existenței umane în general, considerând lucrurile prin perspectiva „unui mai bine”, formula a doua (practică) poate fi mai potrivită nouă oamenilor, dar atunci am părăsi sensul real al faptelor, potrivindu-le în direcția propriilor noastre interese. De aceea, noi credem că realizarea „omului de prisos” ridicată la **categorie oblomovian-existențială** este singura definitivă și absolută.

Desigur, nimeni nu este silit să se oprească aici. Oricine are dreptul să treacă și mai departe... Dar atunci nu știm în ce măsură „ceea ce este” mai poate corespunde la ceea ce „dorim să fie”; în ce măsură stările de fapt se schimbă în stări de drept.

De felul cum se definește „omul de prisos” ca existență culturală, depinde atitudinea lui teoretică și practică. În cazul celor două poziții (oblomoviană și acel „om de prisos” care ascultă de scopuri) avem două tipuri aparte, cu totul deosebite, cu atitudini în fața vieții radical opuse. Primul este static și definitiv încheiat; al doilea „devine” și-și momentalizează existența. Însă depășirea celui dintâiu prin reducerea lui la cel de al doilea, credem că este un lucru imposibil. Aceasta privind lucrurile din punct de vedere strict psihologic. Deaceia,

căutarea unei evoluții în sufletul „omului de prisos” a unei deveniri dela tipul oblomovian, inactiv, perfect încheiat, la unul care începe să găsească „rosturi” acestei lumi, trebuie căutată nu în structura sufletească a celui dintâi care este absolut și nu se poate schimba; ci în structura sufletească a acelor oameni care nu s’au integrat perfect în noțiunea „de prisos”, privind lucrurile din punct de vedere existențial. Deoarece, în substratul sufletesc al lor a mai rămas multă voință de viață. Deaceia filiațiunea evolutivă făcută de dl Barbu dela tipul Oneghin, definit ca „om de prisos” și până la Sanin, pe cât de justă este fiind privită din punct de vedere speculativ-teoretic, pe atât de injustă din punct de vedere psihologic, când sondăm interiorul acestor tipuri. Pentru că această evoluție exterioară presupune una interioară care să fie condiționată de un moment de trecere dela un tip la altul. Și dacă acest lucru este posibil în cazul aceluia care nu sunt încă definitiv încheiate, care sunt încă „faze” din existența omului de prisos; același lucru este absolut imposibil în cazul tipului oblomovian. Cine a stat de vorbă cu Oblomov acela află că în sufletul lui nu se poate produce nicio schimbare... Că el este aproape predestinat la inactivitate. Dealtfel, ar fi o insuficiență înțelegere și falsificare a genialei creațiuni a lui Gonciarov, dacă am afirma contrariul. Din întreaga operă a scriitorului rus reiese lămurit lucrul acesta. Și apoi tipul „omului de prisos” nu este o realizare pur psihologică; el este mai ales rezultatul unei atitudini pe care o ia autorul cu o superioară putere speculativă în fața Existenței. Deaceia, rezultatele la care ajunge el sunt singurele juste din punctul lui de vedere. Noi nu suntem forțați să fim de acord cu el, dar în acest caz fiind pentru o altă concepție a existenței și destinațiunii omului, trebuie să schimbăm punctul de vedere care în tot cazul nu poate fi același. În consecință, omul de prisos așa cum îl găsim perfect realizat în figura lui Oblomov este prototipul tuturor celorlalți „oameni de prisos” care au asemănări vădite cu el, după cari însă noi nu avem dreptul să tragem concluzii valabile cu privire la conceptul „absolut” al fenomenului în discuție. Iată de ce, inactivitatea nu este o stare inițială ci terminală — care exprimă o profundă concepție despre lume și viață. Cine poate trece dincolo de această concepție negativă merită toate laudele; însă drumul pe care trebuie să apuce este altul decât acela a lui Oblomov. Și apoi, nu

oricine poate să facă aceasta. Trebuie ca la un moment dat, printr'o apucătură inconsecventă să treci peste stările de fapt, idealizând ceea ce nu are nimic poetic în sine. Dar cu conștiința permanent trează că pui dela tine ceea ce dorești să afli în lumea dinafară.

Eseul dlui Zevedeu Barbu cuprinde multă poezie. Ii admirăm nevoia de a nu rămâne la stările de fapte, prin transfigurarea realității, indiferent de realitatea ei ultimă. Nu mai vorbim de valoarea analizei pe care o întreprinde Dsa, pe marginea peisajului sufletesc a „omului de prisos”; nici de felul cum acest concept este ridicat până la rangul de categorie necesară unei culturi.

Indiferent dacă suntem sau nu de acord cu concepția dlui Barbu, trebuie să recunoaștem că poziția dsale este extrem de interesantă și totodată încurajătoare pentru destinul omului.

A. Ch.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Avram Parjanu: **Craiul munţilor**. Poem eroic. „E. N.” Bucureşti.

Intrebuiţând un procedeu neuzitat în literatura românească, preocupat anume să pună limite reale unei prea slobode şi avântate inventivităţi în creaţie, d. A. Parjanu şi-a însoţit poemul de o prefaţă, care „cuprinde citate originale din opera mai multor autori”, spune dsa. Procedeu acesta denotă un admirabil simţ epic al autorului în a-şi justifica creaţia documentar, ca, bazat pe figura reală a eroului de pură tragedie a lui Avram Iancu, să cioplească în granitul unei creaţii artistice un erou al neamului, un erou chintesenţă a neamului însuşi.

Căci este incontestabil că figura lui Iancu se preta, prin neizbânda ideii sale şi prin fiorosul sfârşit al vieţii personale, cu mult mai mult la o operă de natură tragică omenească decât la una eroică. Autorul s'a dovedit şi în această privinţă de un deosebit simţ epic, când n'a format din Avram Iancu un subiect de epopee, ci unul de poem epic, recte de baladă mai dezvoltată. În această privinţă d-sa a cunoscut mai just şi decât d. Lucian Blaga dimensiunile de creaţie în care poate mişca figura revoluţionarului ardelen.

Căci întreaga revoluţie ardelenască din 48 însăşi nu poate avea, aşa în realitatea ei istorică, proporţiile unei drame eroice, care, având în vedere sfârşitul sgduitoar al eroului ei, ar fi trebuit să nască în Blaga ideea unei tragedii de esenţă umană. Evident în acest caz eroic, ceea ce oricum constituie o mândrie naţională, ar fi trebuit sacrificat, rămânând să servească doar cadrul de mari proporţii al unui Iancu tragic.

Nu putem accentua îndeajuns dreapta judecată, în această privinţă, a d-lui Parjanu. Prin alegerea genului literar cel mai corespunzător dimensiunilor şi esenţei lui Avram Iancu, d-sa a micşorat eroicul, dar nu l-a sacrificat şi totodată n'a trebuit să se jeneze de impropriul acestui eroic: prăbuşirea tragică. Ne-a dat astfel un Iancu mai sărac în mărimi, dar mai omenesc, mai concret sub raportul artistic şi de dimensiuni cât ale unui neam mic. În această privinţă, în condiţiile de fond, d-l Parjanu credem că a dat literaturii româneşti pe adevăratul, pe unicul Avram Iancu şi poate că chiar a fixat artistic definitiv figura acestui erou.

Cu atât mai mult, cu cât şi în ce priveşte „forma”, tânărul poet a reuşit pe deplin, căci în cele vreo 60 de pagini ale poemului nu vei găsi, cetitorule, un singur moment de răgaz, de respiraţie, atât de mult, ca un val ce te-a luat în cârcă, acţiunea odată pornită te ţine încheştat cu interesul până la complecta ei oprire pe loc: e mersul acela sacadat şi vertiginos spre un sfârşit trist, de cea mai pură esenţă baladică, cu imagini prinse în fugă, dar bine conturate. Eşti în plină atmosferă şi notă a baladei scoţiene, abruptă, fioroasă şi lirică, cum a fost definită şi din care ne-a dat să gustăm doar Gh. Coşbuc.

Dela Coşbuc încoace nu cunoaştem o mai bărbătească inspiraţie epică, mijloace de realizare artistică şi limbaj mai viguros şi mai lipsit de superflu ca în „Craiul Munţilor” dlui Parjanu, cum tot de atunci rar am avut un atât de autentic talent epic, rar de altfel la noi. Astfel nu

credem a exagera dacă considerăm apariția acestui poem un eveniment literar bănățean și poate mai mult, și așteptăm cu înfrigurare „Baladele vechi și noi” ale dlui Parțanu, anunțate pe copertă, căci îl credem genul literar cel mai propriu și cel mai adecvat talentului ce ne-a captivat în „Craiuul Munților”.

Corneliu Sav: „Infloriri” (versuri). Edit. „Fruncea” Timișoara.

„Infloriri” este un titlu cu tâlc al autorului: poetul le vede izvorite oarecum organic din trăirile trecutului „rupte din rândul vieții mele” (vorbele) și ele „au crescut în mine...” Unele. Altele au sburat, i-au scăpat și numai puține „se cer scrise”, „cum știu”, adică inoperfect față de perfecția lor trăită.

Din această cauză au chiar pentru autor un ce misterios, care-l duce apoi la un fel de cult pentru poezie, la ceva din „inspirația” originară ca venind din afară.

Tot de aici, din această concepție mistică a poetului „vates”, vine extrema grijă a autorului de a și le apropria și fixa aceste clipe trăite, printr’o severă strădanie tehnică: limbajul poetului e atât de îngrijit și sobru, câteodată chiar în detrimentul conturării imaginii, încât nu are aproape nimic de prisos.

Tot din înaltul rost dat poeziei, autorul a putut scăpa de acea poză metafizică a celor mai mulți începători, precum și de căutat și de surprinzător. O atitudine lirică modestă dar serioasă, l-a ferit complet de verbalism și totodată i-a asigurat o inspirație naturală, firească.

Cu fondul sufletesc realist cu nuanță fatalistă, — viața trebuie trăită chiar rea fiind — dl. Sav rămâne în nota națională rudimentară și poezială de resemnare și reținut.

Cum l-am prins așa sumar până aci, imaginației „creatoare” îi rămâne cam puțin rol. De fapt și este săracă imaginația autorului. „Mijloacele de realizare” ale D-lui Sav nu prea sunt de natură tropică, ci figurativă: cea mai frecventă „imagine” este personificarea, aproape unică. Dar maestru întrebuițată!

E chiar „sărăcia imaginativă” ceea ce caracterizează pe acest pustan-tip, ales.

Dar chiar aci îi stă originalitatea: a prins kinestezic atmosfera pustiului și sugestiv.

Noul poet bănățean ne este o serisoasă nădejde.

Tr. Topliceanu: Eftimie Murgu. Editura As. Grăn, „Traian Doda” Timișoara.

Ca un prinos adus marelui figuri grănicerești, organizația din Timișoara a foștilor grăniceri No. 13, a ținut să-și înceapă seria unei edituri proprii cu Eftimie Murgu, cea mai strălucită figură poate a fostului regiment D-I Tr. Topliceanu a reușit să ne dea în cele 144 de pagini cea mai completă biografie a lui Murgu, înainte de apariția grandioasei biografii a decedatului profesor universitar din Cluj, Gh. Bogdan-Duică.

Și cu toată neprielnicia momentului — (D-I Topliceanu vine, după ce Academia a editat opera postumă a distinsului profesor clujan), — cartea D-lui Topliceanu aduce încă un real serviciu, și nu numai fiindcă e mai la îndemâna noastră bănățeană.

V. A.

„LUCEAFĂRUL“

REVISTA REGIONALEI BANĂȚENE A AȘTEI
Apare lunar, sub direcția unui comitet de redacție

CUPRINSUL:

<i>Vasile I. Ijac:</i>	Reminiscențe primitive în muzica
<i>A. Pașanu:</i>	Prigoana, repr. din „ <i>Craiu</i> Mu-
<i>Mia Cerna:</i>	Clopoștii amintirilor (Nuvelă)
<i>Anatole Chircev:</i>	Peisaj bănățean (Eseu)
<i>Corneliu Sav:</i>	Poezii, repr. din „ <i>Infioriri</i> “
<i>Ilie Ghenadie:</i>	Un călător francez prin Banat
<i>Gh. Atanasiu:</i>	Influențe dăunătoare în băștir graiu
<i>Mia Marian:</i>	D'Annunzio, portret
<i>Cronica plastică:</i>	<i>Ștefan Gomboșiu</i> : Expoziții—Sir
<i>Note:</i>	Marginale, <i>Pag. Lit.</i> Ianuarie-Fe (<i>A. Ch.</i>)
<i>Cartea bănățeană:</i>	<i>A. Pașanu</i> : „ <i>Craiu Munților</i> “, „ <i>Infioriri</i> “; <i>Tr. Topliceanu</i> : <i>Eft</i> (<i>V. A.</i>)